

ANALFABETERS VÄG TILL ARBETE

FÖRSTUDIE INOM ESF+ PROGRAMOMRÅDE 2

ÖKADE ÖVERGÅNGAR TILL ARBETE

Kvinnor och män som står långt från arbetsmarknaden ska komma i arbete, utbildning eller närmare arbetsmarknaden

Diarienummer 2020/00754

NORRTÄLJE NATURCENTRUM

Text: Norrtälje Naturcentrum; Anna Westerlund, Lotta Andersson
Korrektur: Christina Hammarlund, Erika Bernalt och Susanne Jansson
September 2021 Norrtälje

Norrtälje Naturcentrum
Färsna gård 1
761 54 Norrtälje
norrtalje@norrtaljenaturcentrum.se
www.norrtaljenaturcentrum.se

ANALFABETERS VÄG TILL ARBETE

FÖRSTUDIE INOM ESF+ PROGRAMOMRÅDE 2

ÖKADE ÖVERGÅNGAR TILL ARBETE

Kvinnor och män som står långt från arbetsmarknaden ska komma i arbete, utbildning eller närmare arbetsmarknaden

Diarienummer 2020/00754

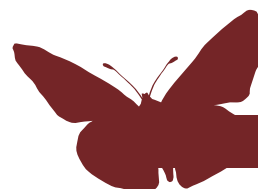
Denna förstudie har genomförts med stöd av ESF+ och utförts av Norrtälje Naturcentrum (NNC). NNC är en organisation med lång erfarenhet av arbete med analfabeter och personer låg grad av litteracitet.

Svenska ESF-rådet, en statlig myndighet

Myndighetens registrerade namn är Rådet för Europeiska socialfonden, men Svenska ESF-rådet används i dagligt tal. Verksamheten spänner över flera politikområden, främst arbetsmarknads-, social-, utbildnings-, närings- och integrationspolitik.

ESF+

Den 30 maj 2018 presenterade kommissionen sitt förslag till förordning om Europeiska socialfonden plus (ESF+).¹ Kommissionen föreslår att ESF+ inrättas genom en sammanslagning av följande fonder och program: Europeiska socialfonden (ESF), Sysselsättningsinitiativet för unga, Fonden för europeiskt bistånd till dem som har det sämst ställt (Fead), EU-programmet för sysselsättning och social innovation (EaSI) samt det tredje programmet för unionens åtgärder på hälsoområdet (hälsoprogrammet). Tanken med sammanslagningen under ett gemensamt regelverk är att förstärka möjligheterna till synergier mellan dessa instrument, öka flexibiliteten och förenkla genomförandet så att den administrativa bördan minskas för förvaltande myndigheter och stödmottagare.

Hur få en krökt rygg rak?
En skygg blick fast.
Hur förvandlas ensamhet till flersamhet?
Ohälsa till hälsa?
Hur blir jag som onyttig nyttig?
Hur transformera känslan värdelös till värdefull?
Hur förvandla låg självkänsla till solitt självförtroende?
Hur vända svag position till föredöme?
Sysslöshet till arbetsgemenskap.
Osäkerhet och ängslan till säkerhet och trygghet.
Maktlöshet till delaktighet.
Hur omvandla försörjningsstöd till lön?
Förändra stort medicinbehov till litet?
Hur avbryta långa sjukskrivningar?
Hur locka fram människans talanger?
Förmågor och lust.
Hur få sorgsna ögon glada?
Yalla Trappan visar vägen. Här görs näringsrika smoothies av finord som;
medbestämmande
delaktighet
mångfald
integration
arbetsgemenskap
Smoothien toppas med delikata löften som drömmar och entreprenörskap.

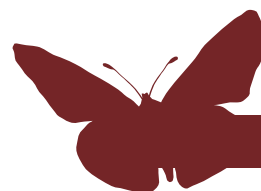
Susanna Alakoski, författare krönikör och dramatiker

Denna fantastiska formulering har Susanna Alakoski skrivit i förordet till *Yalla Trappa, så gjorde vi*¹.

En text att läsa om och om igen för oss alla som vill bidra till ett hållbarare samhälle, där vi tillsammans blir rikare av mångfald menar förstudien *Analfabeters väg till arbete*.

1

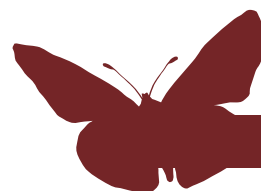
Merker- Siesjö, *Yallas väg till arbete- så gjorde vi*, 2014, Kira förlag

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	9
1. INLEDNING	10
2. BAKGRUND	11
3. PROBLEMBESKRIVNING	16
4. SYFTE	19
5. MÅL	20
6. MÅLGRUPP	20
7. METOD	21
8. INTRESSEKARTLÄGGNING	22
9. KARTLÄGGNING	23
10. RESULTAT OCH GENOMFÖRANDE	23
11. DISKUSSION	36
12. SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER FÖR FRAMTIDA ÅTGÄRDSSATSNINGAR	43
13. REFERENSER	47
14. BILAGOR	48

SAMMANFATTNING

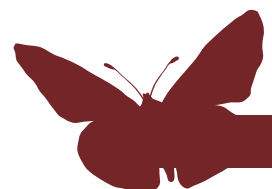
Analfabeter finns åter i Sverige, i det svenska samhället, där läs- och skrivkunnighet är norm. De är vuxna människor som inte kan läsa eller skriva, personer som har kommit hit i hopp om trygghet och en ny start i ett demokratiskt land. De har ingen eller mycket kort skolbakgrund från sina hemländer och de har levt i helt andra samhällsstrukturer än det svenska. Målgruppen har svårt att ta till sig skriftlig information, skriva och fylla i formulär, tolka siffror eller använda digitala hjälpmedel. I praktiken innebär det svårigheter att hitta rätt buss, ladda ner en applikation, boka läkartid och läsa en kallelse eller ett antagningsbesked. Att söka arbete och fungera på en svensk arbetsplats är en stor utmaning.

Frågan som denna studie vill belysa är; Kan analfabeter bli anställningsbara genom rådande system? Vilka är hindren och vad behöver ändras för att skapa bättre förutsättningar?

Primär mottagare av förstudien är svenska ESF-rådet, där studien kan ligga till grund för framtida utlysningar inom ramen för Europeiska Socialfondens utlysningar. ESF+ har två tematiska områden som förstudien direkt kopplar till; ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknad. Avseende ekonomisk utsatthet belyser studien hur nya metoder och mer flexibla samhällssystem kan ge bättre förutsättningar för målgruppen att etablera sig på arbetsmarknaden och undvika långvarigt beroende av försörjningsstöd. Avseende etablering på arbetsmarknad vill studien påvisa att anställningar leder till ökad ekonomisk och social hållbarhet, samt är ett led mot icke-diskriminering och jämställdhet.

Förstudien bygger på en kartläggning på system-, grupp och individnivå och ett antal intervjuer, där målgruppen, anhöriga och företrädare för myndigheter och andra organisationer har deltagit. Syftet med studien är att belysa analfabetism och målgruppen med låg grad av litteracitet och kartlägga deras möjligheter att ta sig in på arbetsmarknad. Målet är att visa på problembilden och tydliggöra vilka hinder som finns, samt att komma fram till konkreta förslag för att förbättra förutsättningarna för målgruppen.

Studien har identifierat språk, kultur, religion, jämställdhet, myndighetskontakter, hälsa, systemglapp och sekretess som hinder i rådande system. Resultatet av intervjuer och kartläggning visar att språket och förståelse för det svenska samhället är nyckeln till bättre etablering, men att det finns akuta behov av ändringar i utbildningssystemet för målgruppen för att nå dit. Kartläggning av förkunskaper, knäcka läskoden, tillvaratagande av individens önskemål och praktiskt arbete under utbildningen efterfrågas. Det krävs också alternativa modeller för de individer som är äldre och inte klarar av SFI för att minska diskriminering, utanförskap och segregation. Det krävs även förändrade arbetsmarknadsinsatser, inkluderande arbetsplatser och tillgängligare vård för att målgruppen ska etableras. Förstudien drar slutsatsen att åtgärder för målgruppen har positiva effekter för social- och ekonomisk hållbarhet, jämställdhet och motverkar diskriminering i generationer framåt. Att genomföra åtgärder för målgruppen innebär att bygga för framtiden och helt i linje med ESF+, UNHCR:s Globala Hållbarhetsmål och Barnkonventionen. Det finns ingen statistik på hur många analfabeter som finns i Sverige eller på den svenska arbetsmarknaden, vilket förstudien anser vara anmärkningsvärt.

1. INLEDNING

Hur är det att leva som analfabet i Sverige och i region Stockholm? Det är en stor och komplex fråga som den här studien inte kommer att besvara som helhet, men frågan är av vikt att lyfta i samhällets olika nivåer. Den här förstudien kommer däremot att kartlägga och reflektera kring hur etablering på svensk arbetsmarknad är möjlig för en analfabet. Vilka är de stora hindren och vilka barriärer måste överbryggas? Hur fungerar samhällssystemet och vad fungerar bra och dåligt för att målgruppen ska lyckas?

Eftersom analfabetism i princip var utrotat i Sverige, sedan vi fått allmän skola, finns det sällan som ett självklart perspektiv när vi talar om tillgänglighet, inkludering och etablering varken på individ, grupp eller systemnivå. I denna förstudie presenteras en kartläggning av dagens situation, resultat av intervjuer samt en diskussion och förslag kring framtida möjliga åtgärdssatsningar.

Förstudien kan komma att ligga till grund för utlysningar inom ramen för Europeiska Socialfondens utlysningsperiod 2021-2027. Dessa utlysningar kan genom projekt bidra till innovativa lösningar på samhällsutmaningar. Mottagare är även kommuner, myndigheter, politiker, utbildningsanordnare, arbetsmarknadscenter, vård, civilsamhälle och näringsliv där utveckling, anpassning och åtgärder kan ske för målgruppen.

Förstudien kopplar direkt till två tematiska områden inom ESF+ som ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknad, och studien kommer att genomföras med stor hänsyn till jämställdhetsperspektivet, som innebär att kvinnor och män kan delta i samma utsträckning på alla områden.

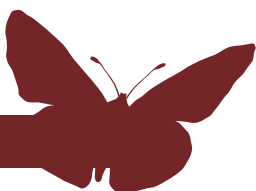
Etablering av nyanlända kvinnor går generellt sett långsamt i Sverige. Detta kan bero på faktorer som traditionella familjevärderingar och att kvinnorna tar ett större ansvar för barn, familj och hem. Det är också vanligt att målgruppen inte arbetat utanför hemmet innan ankomst till Sverige². För kvinnor som är analfabeter, är vägen till arbete och ekonomiskt oberoende lång, och för dessa är risken att hamna i ett ekonomiskt utsatt läge mycket hög.

Förstudien granskar och kartlägger samhällets förutsättningar och villkor för nyanlända med kort eller ingen tidigare skolbakgrund, samt deras familjer. De frågeställningar vi jobbat utifrån är: Hur ser problembilden ut? Vilka hinder behöver överbryggas för att skapa vägar in på arbetsmarknaden? Hur skapar vi mer ekonomisk trygghet, minskar utanförskap och ökar tillgängligheten till samhället?

Metoden för kartläggningen är framför allt intervjuer av målgruppen, anhöriga till målgruppen samt företrädare för organisationer och myndigheter som har koppling till målgruppen. För övrigt har referensgrupp varit viktig, omvärldsbevakning inom området i form av rapporter och statistik, samt myndigheters websidor.

Förstudien vill lyfta om eventuella nya eller förändrade stödåtgärder skulle kunna underlätta för personer utan

2 ESF+, *Bakgrund till framtiden - en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*, Svenska ESF-rådet

skriftspråk och förmåga att läsa, att bevisa sina meriter och ansöka om ett arbete och i förlängningen få en arbetsplats att gå till.

En viktig aspekt är att lyfta upp denna, i många fall osynliga målgrupp, då det är svårt för målgruppen själv att göra sin röst hörd eftersom stora delar av det svenska systemet bygger på hög grad av litteracitet. I en demokrati som Sverige utgör, ska varje människa ha samma möjlighet att ta del av samhället och påverka det. Att skapa bättre förutsättningar för målgruppen skulle vara att motverka diskriminering. Målgruppen behöver belysas, och ges en röst – då deras egen röst ofta är mycket lågmäld i samhället, ja kanske till och med helt tyst.

2. BAKGRUND

Med senare års stora flyktingströmmar till Europa har begreppet analfabetism åter blivit aktuellt i Sverige och i andra delar av Europa. Här har läskunnighet varit norm i många decennier och vi har byggt vårt samhälle utifrån det. Att inte kunna läsa i ett sådant system leder direkt till utanförskap och ekonomisk utsatthet, samt indirekt till mängder av problem kopplat till jämställdhet, tillgänglighet, diskriminering och fysisk och psykisk ohälsa. Det handlar inte bara om förmåga att läsa och skriva, utan de nyanlända i målgruppen har levt i samhällen och strukturer där detta inte varit norm eller haft den centrala funktioner som det har i svenska samhället.

Definitionen av analfabetism lyder; *"Analfabetism är oförmåga att läsa och skriva. I nutida i-länder med obligatorisk skolgång är total okunskap om skriften mycket ovanlig"*.³

Begreppet *funktionell analfabetism* är en term som används för att beskriva läs- och skrivförmågor som otillräckliga *"för att klara av vardagen och anställningsuppgifter som kräver läskunskaper som överstiger en grundläggande nivå."*⁴

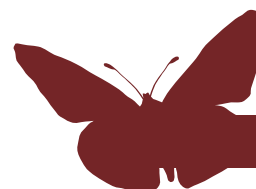
Alla i målgruppen i denna förstudie är inte analfabeter, men gemensamt är att de har låg grad av litteracitet. Litteracitet är ett svenskt begrepp för det engelska *literacy* för att beteckna användning av skrift, det vill säga läsande och skrivande, som fenomen och de båda termerna används synonymt i svenska. Litteracitet innebär inte bara att veta hur man läser och skriver en specifik text, utan hur man använder denna kunskap för specifika syften i specifika sammanhang⁵. Förstudiens målgrupp har mycket låg grad av litteracitet och därmed utgör de en målgrupp som har stora hinder att ta sig in på arbetsmarknaden.

Primär mottagare av denna förstudie är ESF+. Svenska ESF-rådet har regeringens uppdrag att utveckla ett nationellt program för Socialfonden plus (ESF+) för perioden 2021-2027. Ett program som ska bidra till att förstärka arbetsmarknadspolitiken.

3 *Nationl Encyklopedin*

4 Schlechty, Phillip C. *Shaking Up the Schoolhouse: How to Support and Sustain Educational Innovation*

5 *Grundläggande litteracitet, Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk*. Kunskapsöversikt från Skolverket.

Förslaget är indelat i fem målområden:

- 🌸 Ekonomisk utsatthet
- 🌸 Etablering på arbetsmarknad
- 🌸 Återinträde på arbetsmarknad
- 🌸 Instabil ställning på arbetsmarknaden
- 🌸 Stabil ställning på arbetsmarknaden

Denna förstudie kopplas till ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknad. Egenförsörjning står i fokus i socialfondsperspektiv och det är denna förstudies huvudpoäng. Ekonomisk utsatthet är ett nytt område i ESF+ där man fokuserar på att genom att hjälpa fler till försörjning på egen hand minskar fattigdomen i samhället, samt att individen får bättre förutsättningar att bestämma över sin framtid. En förbättrad ekonomisk standard påverkar även barnens chanser till utbildning och villkor för ett framtida arbetsliv. Det har ett stort värde för en samhällsmedborgare, ur många olika perspektiv.

Goda förutsättningar till etablering på arbetsmarknaden omfattar kompetensutveckling och livslångt lärande ⁶ – och en absolut förutsättning här är en grundläggande utbildning och att kontinuerligt ha möjlighet att lära sig nytt. Vuxenutbildningens SFI (svenska för invandrare) spelar en stor roll för nyanländas etablering. Men vuxenutbildningen kräver hög grad av litteracitet, vilket skapar problem för dem som är analfabeter.

Många av dem som vi kallar "nyanlända" är inte nyligen anlända till Sverige utan har varit i landet länge. Det är inte ovanligt att man har varit i Sverige i 8-10 år utan att ha lärt sig svenska, fått förståelse för sociala svenska koder, demokratiska processer, jämställdhet eller någon som helst kännedom om det svenska arbetslivet.

2019 publicerade Europeiska kommissionen sin landrapport för Sverige ⁷. Kommissionen har förslag på särskilda mål som ESF+ i sin helhet ska bidra till. De som är relevanta i detta sammanhang är:

- 🌸 Uppmuntra aktiv inkludering i syfte att främja lika möjligheter och aktivt deltagande samt förbättra anställningsbarheten.
- 🌸 Främja socioekonomisk integrering av tredjelandsmedborgare och av marginaliserande grupper

Kommissionen menar även att ESF+ framför allt ska användas för insatser inom den europeiska pelaren för sociala rättigheter ⁸. Den handlar om tematiskt om insatser inom livslångt lärande, digitala färdigheter, övergångar till arbete och karriärväxlingar. Individer med funktionsnedsättning är en målgrupp som nämns liksom integration av tredjelandsmedborgare. Insatser för förstudiens målgrupp ligger helt i linje med detta.

6 ESF+, *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*, Svenska ESF-rådet

7 Europeiska kommissionen, 2019.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

8 Europeiska kommissionen, 2019.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

En förbättrad och utvecklad etablering av målgruppen på arbetsmarknaden skulle också vara helt i linje med UN-HCR:s 17 klimatmål och Agenda 2030 och i synnerhet mål nr; 1.) Ingen fattigdom, 2.) God hälsa och välbefinnande, 3.) God utbildning för alla, 4.) Jämställdhet, 8.) Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, 10.) Minskad ojämlikhet, 16.) Fredliga och inkluderande samhällen.

I verksamheten på Norrtälje Naturcentrum på Färsna gård i Norrtälje har vi arbetat i 10 års tid med målgruppen. Vi har samarbetat med olika utbildningsanordnare för svenska för invandrare (SFI) i Norrtälje kommun genom åren. Utomhuspedagogik är en god metod och naturen och verkligheten som klassrum för att lära svenska ⁹.

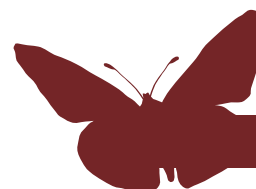
Vad är utomhuspedagogik?

Utomhuspedagogik är ett förhållningssätt som syftar till lärande i växelspel mellan upplevelse och reflektion grundat på konkreta erfarenheter i autentiska situationer. Utomhuspedagogik är ett tvärvetenskapligt forsknings- och utbildningsområde som bland annat innebär:

- att växelspelen mellan sinnlig upplevelse och boklig bildning betonas
- att lärandets rum flyttas ut till samhällsliv, natur- och kulturlandskapet
- att platsens betydelse för lärandet lyfts fram

Nationellt centrum för Utomhuspedagogik, Linköpings universitet (LIU)

⁹ Norrtälje Naturcentrum, *Möjligheterna utanför klassrummet*, Norrtälje Naturcentrum och Hermods AB (stöd av Skolverket), 2016 <https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2019/02/M%C3%B6jligheter-utanf%C3%B6r-klassrummet-H%C3%A4fte-Utomhuspedagogik-som-en-metod-i-sfi-2016-SKOLVERKET-Hermods-AB-och-Naturcentrum-i-Norrt%C3%A4lje-SV-1.pdf>

Norrtälje Naturcentrum har drivit många olika utomhuspedagogiska projekt¹⁰ för att visa på naturen och autentiska miljöer som en arena till inkludering och mångfald. I skiftande miljöer synliggörs människors olika förmågor och för målgruppen är detta en extra framgångsrik väg. I synnerhet då det är svårt att visa sina kunskaper och erfarenheter på en myndighet eller i ett utbildningssystem, när man inte kan läsa, skriva och har liten muntlig förmåga i svenska språket. Platsen har en avgörande betydelse och att visats i autentiska miljöer. Vi har i vårt arbete sett hur utomhuspedagogik sänker trösklarna in i språket och samhället. Vi har vid upprepade tillfällen fått belägg för platsens centrala betydelse - både kopplat till utbildning och arbetsmarknadsåtgärder som extratjänster, praktik och förstärkt arbetsträning. Naturen, växter och djur öppnar upp sinnen på många människor. I trädgården kan plötsligt en stor odling skapa meningsbärande situationer där deltagaren blir motiverad att försöka kommunicera på svenska. Dofterna, färgerna, smakerna och minnena berör. Odlingarna kan skapa identifikation med hemlandet, men även identifikation med det nya landet. Utomhusmiljön är också ofta tillåtande vilket gör att människor vågar prova att prata svenska och försöka kommunicera. Det kan uppfattas mer inkluderande och tillåtande än i en ordinarie klassrumsmiljö.

Att skapa tillåtande lärmiljöer är enligt forskningen en avgörande faktor för utveckling och god måluppfyllnad i kunskapsmål¹¹. Autentiska miljöer skapar förutsättningar för människor att visa förmågor, kunskaper och kompetenser. Det är ju dit vi vill komma - att alla ska ses i ett resursperspektiv. Vi vill här ge ett exempel på hur mer flexibla utbildningssystem kan fungera för målgruppen. Bilden illustrerar ett exempel från verkligheten och verksamheten vid Norrtälje Naturcentrum. Kvinnan, som är från Afghanistan, var med i projektet *Möjligheterna utanför klassrummet*¹². Det var ett utvecklings- projekt, år 2016, mellan Norrtälje Naturcentrum och Hermods AB med stöd av Skolverket. Projektet ville visa på utomhuspedagogikens möjligheter för SFI och framför allt för målgruppen som har låg grad av litteracitet eller är analfabeter. Kvinnan var alltid lågmäld, lite dyster och hade ofta blicken sänkt. Den här dagen hade projektets deltagare kokat äppelmos i trädgården – ett sätt att språkträna i praktiken samt arbeta med delaktighet. När äpplena i korgarna på marken var slut, såg vi hur kvinnan tog av sig skorna och snabbt klättrade upp barfota i det mycket höga äppelträdet. Snabbt samlade hon ihop frukt i sin sjal. Hela klassen och alla vi som bevittnade händelsen tystnade under trädet och lyfte blicken mot henne. Hon strålade av självsäkerhet och självklarhet. I det ögonblicket lyckades miljön visa oss vilken kompetent kvinna hon såklart är på så många sätt, men som hon hade svårt att visa i det nya landet och i ordinarie utbildningsmiljö.

10 Norrtälje Naturcentrum, *Möjligheterna utanför klassrummet, Norrtälje Naturcentrum och Hermods AB* (stöd av Skolverket), 2016 <https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2019/02/M%C3%B6jligheter-utanf%C3%B6r-klassrummet-H%C3%A4fte-Utomhuspedagogik-som-en-metod-i-sfi-2016-SKOLVERKET-Hermods-AB-och-Naturcentrum-i-Norrt%C3%A4lje-SV-1.pdf>

Norrtälje Naturcentrum, Norrtälje kommun samverkansprojekt; *Naturen en väg till integration i Norrtälje kommun*. § 37 för att underlätta etablering av nyanlända i kommuner, Länsstyrelsen Stockholms län, 2018-2020 <https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2020/06/Slutrapport-Naturen-en-v%C3%A4g-till-integration-i-Norrt%C3%A4lje-kommun-2018-2019.pdf>

11 Hattie, *Visible learning*, 2013

12 Norrtälje Naturcentrum, *Möjligheterna utanför klassrummet, Norrtälje Naturcentrum och Hermods AB* (stöd av Skolverket), 2016 <https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2019/02/M%C3%B6jligheter-utanf%C3%B6r-klassrummet-H%C3%A4fte-Utomhuspedagogik-som-en-metod-i-sfi-2016-SKOLVERKET-Hermods-AB-och-Naturcentrum-i-Norrt%C3%A4lje-SV-1.pdf>

Norrtälje Naturcentrum, Norrtälje kommun samverkansprojekt; *Naturen en väg till integration i Norrtälje kommun*. § 37 för att underlätta etablering av nyanlända i kommuner, Länsstyrelsen Stockholms län, 2018-2020 <https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2020/06/Slutrapport-Naturen-en-v%C3%A4g-till-integration-i-Norrt%C3%A4lje-kommun-2018-2019.pdf>

I det svenska systemet är det en självklarhet och förutsättning att etablera sig i samhället och på arbetsmarknaden. Kvinnan i exemplet ovan har stor kompetens inom odling och matlagning, samt att hon framför allt har många goda ledaregenskaper och en mycket hög arbetsmoral. Kvinnan i exemplet är också ett konkret exempel på en individ där timmarna på SFI inte räckte till för att hon skulle klara A-kursen, samt heller att inte metoden är anpassad för henne. Hon står idag utanför arbetsmarknadsinsatser och utbildning. Hon har därmed ingen ekonomisk ersättning och är mestadels isolerad i sitt hem. De få ord hon lärt sig av svenska språket har fallit i glömska.

Norrtälje Naturcentrum har, utöver många projekt, även arbetat med flera arbetsmarknadsinsatser i avtalsform bland annat med Arbetsmarknadscenter i Norrtälje kommun. Vi ser att modellen att använda utomhuspedagogiska metoder, autentiska miljöer och arbete i liten grupp med god handledning är framgångsrik på grupp- och individnivå. Volontärer är också en framgångsfaktor i arbetet med målgruppen för ökade språkkunskaper och etablering i samhället.

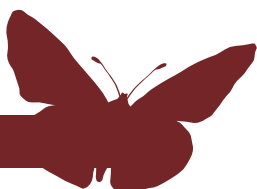
Norrtälje Naturcentrum har haft som mål att visa på modell för språkträning, demokrati, inkludering och etablering på arbetsmarknad, men glappet mellan individen och samhällets olika insatser och system har under åren blivit tydliga. Norrtälje Naturcentrum har genom sitt långvariga arbete etablerat ett värdefullt nätverk av aktörer och fått förståelse för komplexiteten i att vara analfabet och/eller låglitterat i det svenska samhället. Även om man kan läsa lite och har några års skolgång är litteraciteten låg och det gör det mycket svårt att etablera sig på ordinarie arbetsmarknad med de system som finns. Det krav som ställs på individen gällande digital kompetens blir också ett hinder. Det känns därmed naturligt och angeläget att Norrtälje Naturcentrum skulle driva en förstudie i denna fråga.

Denna förstudie vill lyfta och synliggöra problembilden samt utreda hur personer som inte kan läsa och skriva skulle kunna få ett avlönat arbete i Sverige via alternativa spår eller stöd. Förstudien önskar inspirera till åtgärder för att minska de direkta och indirekta problemen som uppstår för målgruppen, samt se målgruppen ur ett utökat perspektiv och tillvarata erfarenheter och kunskaper för ett mer hållbart samhälle. Många i målgruppen är också föräldrar och insatser behövs för att stärka deras föräldraroll.

3. PROBLEMBESKRIVNING

Vilket är det huvudsakliga utvecklingsproblem som skall lösas med hjälp av förstudien?

Många i målgruppen analfabeter och/eller personer med låg grad av litteracitet står utanför arbetsmarknaden, och vägen dit är lång. Merparten av målgruppen har ingen tidigare erfarenhet av arbete utanför hemmet i sitt hemland och arbetslösheten som de fastnar i leder ofta till ekonomisk utsatthet och isolering i Sverige. Analfabetismen skapar också utanförskap och diskriminering. Vad är det som utgör de största hindren för att komma in på arbetsmarknaden och hur kan de överbryggas? Förstudien kommer att genom intervjuer och omvärldsbevakning kartlägga hur målgruppen själva samt personer och organisationer med koppling till målgruppen ser på problemen och vilka möjliga åtgärder de önskar.

Vad orsakar problemet? Vilka är de egentliga, grundläggande, orsakerna till att huvudproblemet existerar?

Den grundläggande orsaken till problemen är att målgruppen är analfabeter eller har mycket låg grad av litteracitet. De kan inte skriva och läsa på sitt modersmål, och då inte heller på svenska. Även de som har lite skolbakgrund har de ofta allt för låg grad av litteracitet - inte alls i linje med förväntningar i Sverige. På systemnivå är det avgörande att målgruppen sällan kan tillgodogöra sig utbildning på SFI enligt förväntan i svenskt utbildningssystem. Många från målgruppen har heller inga kunskaper eller verktyg för att leva i ett demokratiskt samhälle.

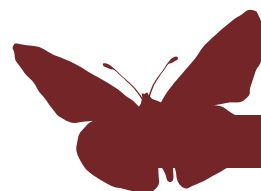
Ytterligare faktorer som bidrar på grupp- och individnivå är att hälsan hos målgruppen, både den psykiska och fysiska, ofta är dålig. De kommer ofta från en kris och/eller är i en kris där de har lämnat anhöriga och bär på traumatiska minnen. Familjesituationen är ofta komplex. Allt detta gör det svårt att delta i språk- eller arbetsmarknadsinsatser på förväntade heltid. Kulturkrock är ytterligare en anledning till svårigheter. Till exempel förväntas alla oavsett kön i Sverige att förvärvsarbeta, men många kulturer vill inte att kvinnor arbetar utanför hemmet eller att det är mycket ovanligt. Digitalisering är ytterligare ett stort problem där målgruppen lämnas utanför och en annan faktor som skapar stor stress, ohälsa, frustration och ibland uppgivenhet hos målgruppen är de reglerade tider som finns inom olika utbildningar och arbetsmarknadsinsatser i Sverige.

Vilka konsekvenser/effekter har problemet – på samhället och målgruppen?

Långtidsarbetslöshet får stora konsekvenser på systemnivå. Målgruppen hamnar ofta inom svensk socialtjänst, försörjningsstöd, samt sjukvård. Intressenter som utbildningsanordnare, Arbetsförmedling, kommuner har uppdrag och förutsättningar som gör det svårt att nå hög måluppfyllnad med målgruppen. Detta medför även att en del personal på myndigheter, utbildningsanordnare, handledare på arbetsträning mfl mår dåligt i sitt uppdrag. Men för målgruppen, som har kommit till ett nytt land och måste etablera sig här, är det givetvis svårast. För att inte riskera att hamna i ekonomisk utsatthet, riskera att komma i ojämlikhet med andra svenska medborgare, samt fastna i segregation - behöver de hitta arbeten och försörjning. En ekvation som är svår att lösa med rådande system.

Många i målgruppen är också föräldrar och det påverkar deras föräldraskap att inte ha ett arbete och känna sig behövda av samhället. Mödrar och fäder ska vara förebilder för sina barn, och en utspridd arbetslöshet och hopplöshet hos målgruppen kan vara en bidragande orsak till ökad ungdomsbrottslighet. Ett misslyckande att etablera målgruppen på arbetsmarknaden får stora ekonomiska kostnader för samhället - för sjukvård, bidragsersättningar och minskade skatteintäkter. Det är dock allra mest kostsamt ur socialt och ekonomiskt perspektiv, om det inte går bra för målgruppens barn och ungdomar. Alla barn och unga är Sveriges framtid.

Framgångar för målgruppen varierar och är mycket beroende av vad individerna har för möjlighet att få hjälp av med människor och anhöriga. I många fall måste målgruppens ungdomar och minderåriga barn hjälpa till vid vårdbesök, hantering av privatekonomi, kontakter med myndigheter, överklagan och juridik, vilket är orimliga krav på barn. Det är också en allvarlig maktförskjutning som kan ske i familjen då vårdnadshavare är i denna beroendesituation.

Norrtälje Naturcentrums erfarenhet är att många från målgruppen har en stark motivation och vilja – vilja att försöka sätta sig in i samhället, vilja att göra rätt för sig, vilja att försöka förstå, vilja att lyckas, men de känner sig oerhört inkompetenta i det rådande svenska systemet, utan möjlighet att uttrycka sig i tal eller skrift eller ta till sig skriftlig information. Målgruppen klarar sällan att fylla i dokument rätt och känner då ett misslyckande och att de sjunker längre ner i samhället.

Vem drabbas av problemet? Vem "äger" problemet?

Framförallt drabbas individen och deras anhöriga mest. Det finns också en risk att de utsätts för diskriminering både på individ och grupp nivå, samt ekonomisk utsatthet. Även på systemnivå drabbas det, då det tar lång tid att få arbete och målgruppen därför blir bidragstagare länge eller för alltid. Om inte målgruppen integreras och får en trygg aktivitet, ökar det risken att de tappar taget i föräldrarollen. Då finns stor risk att ungdomar ser andra förebilder och det kan göra att ungdomskriminaliteten och gängproblematiken ökar.

Politiker, utbildningsanordnare, kommun och myndighet äger problemet; att det tar för lång tid för personer som inte kan läsa och skriva att etablera sig på svensk arbetsmarknad och därmed i samhället. Kunskapen om analfabetism är liten på de flesta nivåer, vilket leder till att dem som i själva verket äger problemet saknar verktyg för att skapa effektiva åtgärder.

Hur ser situationen ut nu 2021 i Sverige för målgruppen och deras väg in i svenskt arbetsliv?

Nyanlända personer med kort eller ingen tidigare utbildning riskerar att bli ekonomiskt utsatta och etableringen på svensk arbetsmarknaden är svår. En del är inte nyanlända längre, utan har varit i Sverige upp till 20 år. Det svenska systemet fungerar inte för dem.

Grundprincipen i det moderna Sverige är att vuxna medborgare ska arbeta och vara en resurs i samhället. Detta gäller både män och kvinnor. Arbete med anställning gynnar både samhälle, grupp och individ enligt svensk modell. En stabil arbetssituation ger bevisat många positiva effekter, som god självkänsla, bättre hälsa, känsla av delaktighet i samhället och indirekt påverkar detta nästa generation positivt. Detta är viktigt både ur ett jämställdhetsperspektiv och för icke-diskriminering. Som tidigare nämnts, de ESF+ områden som förstudien direkt kopplar till är ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknad.

Med dagens system tvingas många anhöriga till analfabeter, då främst deras barn, att bistå föräldrarna som länken mellan det skrivande samhället och de icke läskunniga föräldrarna. Målområdet ekonomisk utsatthet kan, enligt rapporten *Bakgrund till framtiden*¹³ särskilt kopplas till mål 10 enligt Kommissionens förslag: *Främja social integrering av människor som befinner sig i riskzonen för fattigdom eller social utestängning, inbegripet de som har det sämst ställt och barn*¹⁴. Förstudien rörande analfabetism lägger stor vikt vid målgruppen och deras barn.

13 ESF+, *Bakgrund till framtiden - en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*, Svenska ESF-rådet

14 Europeiska kommissionen, 2019

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

För målområdet etablering på arbetsmarknaden är språk en första viktig pusselbit till att få ett jobb i Sverige. Många nyanlända saknar utbildning och många är analfabeter. En del har kort skolgång på något år bakom sig i hemlandet, men kan inte skriva eller läsa på sitt hemspråk. Vuxenutbildningen i svenska för invandrare, SFI, har en särskilt viktig betydelse för att ge vuxna invandrare med ett annat modersmål grundläggande kunskaper i det svenska språket. Utbildningen är idag uppbyggd i olika nivåer, där den lägsta och mest grundläggande nivån kallas A. För att få fortsätta SFI måste individerna få godkänt på varje nivå. Utan godkänt betyg, blir det ingen fortsättning. Tiden man kan få läsa nivå A är begränsad.

Det är tydligt att det i SFI-systemet finns stora behov av innovationer för målgruppen. Forskning menar att personer först måste lära sig läsa och skriva på sitt modersmål för att sedan lära sig svenska. Den beredskapen verkar saknas i de flesta kommuner och hos utbildningsanordnare, troligen till följd av att det är relativt kostsamt. Analfabetism anses vara "ett tillstånd som går att förändra" – men vilka insatser kan vara aktuella för att nå detta grundläggande mål och alfabetisera målgruppen?

Idag finns inte heller tillräckligt stöd för den arbetsgivare som vill anställa eller handleda målgruppen i praktik eller arbetsträning. För att i framtiden skapa mer tillgängliga, inkluderande, icke-diskriminerande, demokratiska och säkra arbetsplatser behövs förändring. Rapporten *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*¹⁵ belyser att insatser för etablering på arbetsmarknaden inte enbart handlar om att stärka och rusta den enskilde individen, utan även om att höja kompetensen hos arbetsgivare, samt att främja attitydpåverkande insatser. Det handlar även om att undanröja hinder för deltagande och bidra till att utveckla arbetsplatser som möjliggör för alla att delta i arbetslivet oavsett förutsättningar.

I samhället görs det just nu många olika arbetsmarknadsinsatser. Det finns flera goda exempel och mycket erfarenhet avseende personer utan tidigare skolbakgrund att ta till vara. Dock saknas verktyg för att ge målgruppen möjlighet till likabehandling och att fungera på samma villkor i samhället. Denna förstudie avser samla in de goda exemplen i intervjuer och kartlägga behoven så att nya innovativa lösningar kan presenteras och möjliggöras.

4. SYFTE

Förstudien ska belysa analfabetism och en målgrupp med mycket låg grad av litteracitet, och deras möjliga väg in på arbetsmarknad, så att utlysningar av genomförandeprojekt inom ESF+ i Region Stockholm inom Europeiska Socialfondens nästa programperiod 2021-2027 kan ske om problemanalysen anses relevant. Dessa utlysningar ska stimulera projekt för att förbättra samhällssystem och metoder för att analfabeter och personer med mycket låg grad av litteracitet ska kunna bli yrkesverksamma i Sverige och bidra till samhällets utveckling på ett dynamiskt sätt. Syftet med de kommande utlysningarna är att målgruppen ska få ökade förutsättningar för anställning i stället för försörjningsstöd. En anställning, som leder till ökad ekonomisk och social hållbarhet, samt är ett led mot icke-

¹⁵ Svenska ESF-rådet, *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*, Svenska ESF-rådet

diskriminering och ökad jämställdhet. Om denna målgrupp kommer i arbete eller kontinuerlig aktivitet, ökar deras chanser till att vara trygga föräldrar, vilket är avgörande för nästa generations framtid i samhället.

Förstudien ska också reflektera över huruvida målgruppen ges rätt stöd för att skapa förutsättningar för ett väl fungerande arbetsliv och adekvata myndighetskontakter, kopplat till att bli anställningsbar och behålla ett arbete.

5. MÅL

Förstudien ska ge en kartläggning av samhällets förutsättningar, villkor och framför allt utmaningar för nyanlända med kort eller ingen tidigare skolbakgrund att ta sig in på svensk arbetsmarknad. Målet är att visa på hur problem-bilden ser ut och vilka hinder som behöver överbryggas för att skapa snabbare och fler vägar in på arbetsmarknaden. En anställning skapar förutsättningar till ökad ekonomisk trygghet, bättre jämställdhet, minskar utanförskap och ökar tillgängligheten till samhället på olika sätt. Förstudien ska belysa begreppet analfabetism ur system-, grupp-, och individnivå. Förstudiens mål är även att komma med förslag på förbättringar som krävs för målgruppen.

6. MÅLGRUPP

Vuxna personer boende i Sverige som är analfabeter eller har låg grad av litteracitet står i fokus i denna studie. Här har vi valt att använda begreppet analfabet för att trycka på att denna målgrupp existerar i Sverige igen. Begreppet är kanske onödigt smalt, men det är prioriterat att lyfta denna målgrupp och sätta systemet under lupp. Man kan också tala om personer med låg grad av litteracitet.

ANALFABET *Ett vanligt förekommande begrepp som används för att beskriva den mycket heterogena gruppen, det vill säga vuxna andraspråksinlärare med kort eller ingen skolbakgrund, är analfabet. Kategoriseringen analfabet är problematisk på flera sätt dels eftersom den osynliggör de erfarenheter av skrift som finns hos individerna trots att de saknar formell skolgång, dels eftersom den reflekterar en syn på läsande och skrivande i termer av att människor antingen kan läsa och skriva eller inte. I själva verket är användning av skrift något som kan ske på mycket olika sätt och dessa olika sätt är förknippade med makt där vissa former ges mer status än andra. Användandet av begreppet analfabet skapar också en bild av en till synes homogen grupp. Det innebär ett osynliggörande av att gruppen består av individer med mycket olika bakgrunder och erfarenheter av skriftspråk, där vissa helt saknar skolgång men ändå har viss erfarenhet av skrift men med annat skriftspråk än det latinska. Till gruppen analfabeter räknas ibland alla med kort skolbakgrund, exempelvis kortare än fyra år, men längd på skolutbildning är inte ett tillförlitligt mått på läs- och skrivförmåga. Det finns många som aldrig har haft möjlighet att gå i skola men som ändå utvecklat skriftspråkliga färdigheter på hög nivå.¹⁶*

16 Grundläggande litteracitet. Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk, Skolverket 2016

LITTERACITET I stället för alfabetisering och alfabetiseringsundervisning används ofta litteracitet för att synliggöra att skriftspråsutveckling innebär mycket mer än endast att lära sig avkodning av skrift. Litteracitet är ett svenskt begrepp för det engelska literacy för att beteckna användning av skrift, det vill säga läsande och skrivande, som fenomen och de båda termerna används synonymt i svenska. Litteracitet innebär inte bara att veta hur man läser och skriver en specifik text utan hur man använder denna kunskap för specifika syften i specifika sammanhang. Med litteracitet ligger fokus på människors praktiker, alltså de sammanhang där de använder läsning och skrivning. När vi i texten talar om färdigheten att kunna läsa och skriva behöver vi många gånger visa att det handlar om komplexa och varierade kompetenser. Dessa färdigheter inkluderar mycket mer än bara att rent tekniskt kunna avkoda skrift och att kunna koda tal till skrift, och att läsning och skrivning inte är specifika färdigheter skilda från varandra samt att läsande och skrivande ofta sker parallellt.¹⁷

Målgruppen i denna förstudie är överrepresenterad av nyanlända kvinnor, men många är också män. Framför allt efter den stora flyktingvågen 2015 kom många från målgruppen till Sverige och till övriga delar av Västeuropa, men flera anlände tidigare än så. Många har varit här i över 20 år och har fortfarande mycket låg grad av litteracitet och därmed helt utanför systemet. Många i målgruppen har levt större del av sitt vuxna liv i samhällen där skrift och läsning inte är nödvändigt. Det är hundratals år av tradition som bygger på andra system. Att läsa och skriva är helt enkelt inte en del av vardagslivet för de människorna, varken vuxna eller barn.

7. METOD

Förstudien är avgränsad till att beskriva tillstånd, förutsättningar, barriärer och hinder för målgruppen som är analfabeter eller personer med låg grad av litteracitet, som ska beredas väg in på arbetsmarknaden eller varit långtidsarbetslösa. Studien baseras på omvärldsanalys och intervjuer.

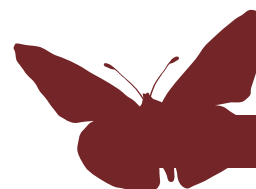
Vi har valt att inte analysera de perspektiv på arbetsmarknaden, ekonomin och samhället i stort som indirekt kan påverka förutsättningarna att få ett arbete i Sverige för målgruppen. Hälso- perspektivet är dock något som återkommer, varför vi valt att lyfta in dessa aspekter.

Omvärldsanalysen är uppbyggd på olika källor. En av de primära källorna är rapporten *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027*¹⁸. Andra källor är information genom hemsidor och intervjuer hos Skolverket, Arbetsförmedling, kommuner mfl.

Förstudien har också haft en referensgrupp där möten har genomförts regelbundet och där bland annat samtliga frågor till de intervjuer som genomförts har fastställts.

¹⁷ Grundläggande litteracitet. Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk, Skolverket 2016

¹⁸ Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för EFS+ perioden 2021-2027, diarienummer 2019/00190, Svenska ESF-rådet

Förstudiens källmaterial är framför allt intervjuer. För intervjuer med målgruppen har vi använt tolk där behov har funnits, samt brobyggare för att skapa förutsättningar för trygga intervjuer där målgruppen vågar framföra sina åsikter, erfarenheter och behov. Källor är också målgruppens anhöriga, framför allt barnen. Andra källor är även personal på Arbetsförmedling, Norrtälje kommun, socialkontor, Vallentuna kommun, vårdbolaget Tio100 Flyktingmottagning Norrtälje, Norrtälje Naturcentrum, Norrtälje kommun- Arbetsmarknadscenter, Norrtälje kommun- TINK(Trygg i Norrtälje kommun), sociala företag som Yalla Trappan i Malmö, fd Design- och Kunskapscentrat Livstycket i Tensata, Coompanion Norrort m.fl. vilka vi har intervjuat. I intervjuerna har målet varit att ringa in de största hindren och barriärerna. Frågor kring åtgärder och förslag för att fylla behov har ställts och en del konstruktiva förslag kommer tas upp i slutet av rapporten som kan vara relevanta i framtida genomförandeprojekt inom ESF+. Svaren är personlig och anonyma.

De horisontella principer som gäller för ESF+, gäller även för denna förstudie. Detta innebär att studien tar hänsyn till den grundläggande principen om likabehandling och ickediskriminering oavsett kön, ålder, funktionshinder, sexuell läggning, etnicitet, religion eller trosuppfattning. Jämställdhetsarbetet ska grundas på det nationella målet för jämställdhetspolitisk, dvs. att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Studien tar även hänsyn till miljö och ska i minsta möjliga mån påverka klimatet, sett utifrån dess ändamål. Detta innebär att beaktande tas till framför allt konsumtion, transporter och energianvändning i det dagliga arbetet i studien.

8. INTRESSEKARTLÄGGNING

ESF+ har fem tematiska områden¹⁹. Förslaget är indelat i fem målområden där en individ inom en specifik ålderskategori, hens ursprung eller funktionsnedsättning inte spelar någon roll för vilket målområde som är relevant. Det är individens förutsättningar, relation till och ställning på arbetsmarknaden som avgör inom vilket målområde som insatser sätts in. Målområdena är följande:

- ekonomisk utsatthet,
- etablering på arbetsmarknaden,
- återinträde på arbetsmarknaden,
- instabil ställning på arbetsmarknaden
- stabil ställning på arbetsmarknaden

Förstudien har starkast koppling till målområde ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknaden. De intressenter vi kan identifiera som relevanta aktörer finns i målgruppens kontaktytor för snabbare etablering in på arbetsmarknaden och svenska samhället är:

- Riksdag/regering
- Kommuner

¹⁹ Ett program för ESF+ ska bidra till att förstärka arbetsmarknadspolitiken och sker på svenska regeringens uppdrag.

- 🌸 Myndigheter
- 🌸 Kommunpolitiker
- 🌸 Utbildningsanordnare
- 🌸 Arbetsmarknadscenter
- 🌸 Vård
- 🌸 CIVILSAMHÄLLET
- 🌸 Näringsliv

9. KARTLÄGGNING

Hur många personer som är analfabeter eller har mycket låg grad av litteracitet i Sverige 2021 är inte känt. Kvinnor är överrepresenterade i målgruppen, men det finns även många män. Det saknas lättillgänglig statistik hur många som är i arbete/praktik/arbetsträning/arbetslöshet. Frågan är om målgruppen finns i statistiken och ens kartlagd? Detta är en av de mest relevanta iakttagelser i förstudien.

Statistiköversikt till ESF-studien Kvinna inför arbete²⁰ finns att tillgå, vilken är mycket intressant och omfattande, men målgruppen går heller inte att identifiera där.

10. RESULTAT OCH GENOMFÖRANDE

I förstudien har målgruppen, anhöriga och intressenter som myndighet, kommun, arbetsgivare, utbildningsanordnare intervjuats. Här belyser vi relevanta iakttagelser, kunskaper, erfarenheter och förslag. Vi delar in detta avsnitt tre delar; resultat av intervjuer med målgruppen, resultat av intervjuer med anhöriga till målgruppen och resultat av intervjuer med intressenter.

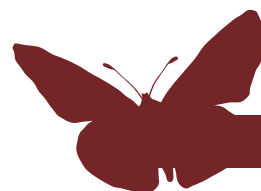
Intervjufrågor presenteras detaljerat i bilaga 1-3 och i bilaga 4 återges mer utförlig text, samt fler svar med citat från de intervjuade.

10.1 Resultat av intervjuer med målgruppen

Frågeställningar vid intervjuerna med målgruppen hade följande fokus; *Tidigare utbildning och arbete, Utbildning i Sverige, Arbetsmarknadsinsatser, Myndighetskontakter, Arbetsdrömmar, Förslag på ytterligare stöd.*

Sammanställning av intervjuerna visar att merparten av målgruppen inte har någon tidigare utbildning, men att en del har gått något eller några år i skolan som barn. Många kommer från samhällen där alla vuxna är analfabeter.

20 Hela människan, Slutrapport *Kvinna inför arbete* Svenska ESF-rådet, Stockholm Diarienummer: 2020/00753, juni 2021

De känner ingen vuxen i hemlandet som kunde läsa eller skriva. De har levt i samhällen där praktisk kunskap är det enda som existerat. De flesta har aldrig arbetat utanför hemmet, men några – både män och kvinnor - har gjort det. Arbetet har då ofta varit avlönat i form av varor, som till exempel grönsaker eller bröd.

På frågan om målgruppens möte med svensk utbildning har de flesta intervjuade gått 1-2 år på SFI, men inte klarat grundnivå. En del berättar att de fortfarande bara kan skriva sitt namn. Samtliga framhåller att metoden inte fungerar för dem. Flera lyfter att modersmålshandledare ökar förutsättningarna att lära, men att de trots det inte alls klarar målluppfyllnaden i rådande kursplan. Många lyfter fram stressen de känner från systemet, som kräver studier på heltid. De klarar inte av att studera på egen hand hemma. De känner sig ensamma och misslyckade. Flera framhåller även att de var i kris vid ankomst till Sverige och skulle haft bättre förutsättningar att lära mer svenska, om de fått börja studera när allt känts lugnare och stabilare. De flesta önskar en praktik parallellt med SFI. Här följer några exempel på svar från målgruppen om SFI:

"Jag vill ha en praktisk utbildning. Det måste vara praktik i kombination med undervisning. Jag skulle vilja att jag fick lära mig ord som var viktiga för ett möjligt yrke. Alltså en koppling till praktisk verksamhet."

"Jag har gått på SFI. Det är jättesvårt. Jag lärde mig inget. Den svenska jag lärt mig har jag lärt mig på en arbetsplats där jag har förstärkt arbetsträning. Jag lär mig bäst genom att lyssna på andra och att repetera många gånger i praktiskt arbete."

"Jag har gått flera år på SFI, men klarar inte A-kursen. Jag kopierade bara om inte studiehandledaren var där och tolkade. Studiehandledare är modellen. Annars förstår vi inget, utan kopierar bara lärarens bokstäver. Den utbildningen fungerar inte för oss som inte kan läsa och skriva. Jag har gått där flera olika perioder. Vi måste få hjälp från grunden. Jag har aldrig hållit i en penna eller använt papper tidigare i mitt liv. Aldrig en dator eller iPad. Det känns som mitt minne är helt fullt när jag sitter i klassrummet. Jag glömmer allt. Detta är fel metod för mig och oss vuxna analfabeter. I varje fall för oss som är lite äldre. Jag känner så många från Afghanistan som är i samma situation här i Sverige. Kan vi inte skriva och läsa får vi inte arbete, så jag ser inte vägen framåt."

På frågan om målgruppen deltagit i några arbetsmarknadsinsatser som till exempel praktik eller förstärkt arbetsträning svarar alla ja. De flesta som har intervjuats har haft praktik i någon period och/eller förstärkt arbetsträning, om än en mycket kort period. Det framkommer från flera intervjuade att de inte riktigt förstår syftet med arbetsträning och praktik, utan ibland känner sig utnyttjade. Man har svårt att förstå varför man inte kan få ett arbete direkt. Det framkommer också från många i målgruppen att de har svårt att förstå hur arbetsträning kan leda vidare till anställning. Många känner hopplöshet och missmod.

De som lyckats få en extratjänst (en arbetsmarknadspolitisk anställning som finansieras av Arbetsförmedlingen – där syftet är att långtidsarbetslösa och nyanlända personer ska få arbete och en stärkt position på arbetsmark-

naden) säger att det är den bästa perioden, då de var trygga i en aktivitet i ett helt år. En kvinna säger också att den pågående extratjänsten gjort att hon för första gången sedan hon ankom Sverige 2014 ser en möjlig väg framåt. Hon har lärt sig mycket svenska, erfarit hur en arbetsplats i Sverige fungerar, knutit kontakter med svenskar och fått mycket bättre självkänsla. Det som alla intervjuade lyfter, är att de inte förstår alla pauser som blir mellan olika aktiviteter som systemet anvisar. Det är otryggt och de ser inte vägen till målet för en anställning. Vägen är krokig och otydlig för dem.

"Jag måste vara i praktik som jag är nu. Att vara trygg på en arbetsplats. Jag vill stanna här. Det är otryggt att bara vara korta perioder på olika ställen. Jag ser inte vägen fram till arbete."

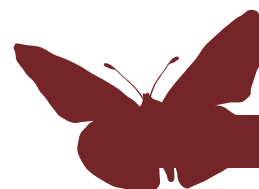
Studien frågade de intervjuade; Vilka myndigheter är svåra att samarbeta med? Får du hjälp? Vem hjälper dig med myndighetskontakter? Här svarar alla att de inte klarar myndighetskontakter eftersom de inte kan läsa eller skriva och att många även har svårt att klara telefonsamtal på egen hand, då det är svårt att inte se den man talar med. De behöver fysiska möten. Merparten svarar att det är deras barn eller ungdomar, ibland också vuxna barn som hjälper dem med myndighetskontakter. Vårdcentraler utmärker sig dock som en enhet där kontakter verkar fungera bra och de flesta intervjuade känner sig trygga och stöttas med tolktjänst. Några intervjuade beskriver myndighetskontakter på följande sätt:

"Alla myndighetskontakter är svåra. Det är svårt att förstå systemet. Jag känner mig inkompetent och vilsen. "

"Alla myndigheter är svåra, men Socialförvaltningen är svårast. Handedarnas tålmod tar slut. Jag misslyckades bara, men försöker nu klara mig själv. Jag är ensamstående utan barn, men vänner och bekanta hjälper mig att fylla i blanketter. Blir det fel får det lösa sig sedan. Jag kan inte förtrösta på handledare, utan måste försöka ta mig fram själv med andra kontakter som hjälper mig."

När vi vid intervjuerna ställde frågan om vad målgruppen drömmer om att arbeta med svarar alla intervjuade att de vill ha ett praktiskt arbete som städning, arbete på förskola, arbete på kafé, arbete på en gård, att diska eller att tvätta. En faktor som flera intervjuade lyfter är att de önskar ett arbete där deras muntliga förmåga att tala svenska skulle vara tillräcklig och att det fanns förståelse på arbetsplatsen för deras tillstånd med analfabetism, eftersom de inte ser att deras tillstånd kommer förändras i den takt som svenska systemet kräver. De vill arbeta och få en egen lön.

På frågan om målgruppen tycker att de får det stöd av Sverige som de behöver för att kunna börja arbeta, svarar merparten att den frågan är svår att svara på. Flera lyfter att de har mycket svårt att förstå det svenska systemet fast de försöker. Några menar att det bör skapas andra utbildningar för dem och enklare arbete så att det skapas förutsättningar för dem att komma i aktivitet och göra rätt för sig. De vet att de måste kunna läsa, skriva och förstå en svensk arbetsplats. Vägen dit känns oändlig för de flesta, då SFI- utbildningens kursplan inte är anpassad för en analfabet, i kombination med att det saknas arbetsplatser där det är accepterat att vara analfabet och ändå ses som en resurs. De önskar att Sverige hade fler enkla arbeten där det räckte med muntlig förmåga i svenska. I intervjuer framkommer också att det behövs mer tolkstöd på arbetsplatserna för att de ska kunna fungera.

I intervjuerna tydliggörs vikten av att vara i olika sammanhang och känna sig sedd och bekräftad. Den isolering som många ur målgruppen känner idag måste undanröjas och här har både stat, kommun och civilsamhället en stor viktig gemensam roll.

10.2 Intervjuer med anhöriga till målgruppen

Vid intervjuer med anhöriga är det äldre barn/ ungdomar till personer i målgruppen som intervjuats. Många i målgruppen är ensamstående föräldrar, men en del av de intervjuade barnen har båda föräldrarna i prioriterad målgrupp.

Studien ville ta reda på hur målgruppens anhöriga reflekterade kring; *Egen utbildning i Sverige, Svårigheter för föräldern, Svårigheter med att vara anhörig till målgruppen, Jobbdrommar, Myndighetskontakter, Stöd till målgruppen för att kunna börja arbeta, Samhällsstöd, Diskriminering.*

De intervjuade unga är generellt nöjda med sina egna utbildningar i Sverige och har fått fint stöd från samhället.

"För oss unga går det bra att lära svenska snabbt. Jag kunde lite engelska och det var bra i början. Vi unga får mycket stöd. Jag fick stödperson när jag kom som ensamkommande. Varför får inte de vuxna det, våra föräldrar?"

De anser dock att det är svårt att klara gymnasiet bra. De framhåller att den mesta svenskan de har de lärt sig, samt hur det är i samhället, har de lärt utanför skolan.

På frågan; *Vad tror du är det svåraste för din förälder med att vara analfabet?* svarar de att det svenska systemet är svårt och att det också blir svårigheter när föräldern döljer att den inte kan läsa och skriva. Det medföljer många missförstånd då. Målgruppens anhöriga menar även att målgruppen inte klarar förväntade studier på SFI. De upplever att föräldrarna är ledsna för det och ibland uppgivna. De framhåller att det kan vara en orsak till många föräldrars psykiska och fysiska ohälsa.

"Mamma förstår inte alls systemet. Jag försöker hjälpa till så gott jag kan. Hon klarar sig dåligt i samhället. Hon kan inte klockan och det är bara ett problem som skapar massa svårigheter".

"Allt ska skötas med dator och appar. Det är jättesvårt och min mamma kan inget av det. Hon mår dåligt för att hon inte kan lära sig svenska. Hon är ofta ledsen och jag tror hon är deprimerad. Hon är bara hemma nu".

Ungdomarna besvarar frågan om vad som är svårast med att ha en förälder som inte kan läsa och skriva, med att de inte tänkt så mycket på det. Det är deras vardag. Det gäller att hjälpas åt i familjen framhåller de. Men de lyfter också att det är tröttsamt och tar mycket tid. Många lägger mycket av fritiden på att hjälpa föräldrar med alla papper, läkarbesök, myndighetskontakter, betala räkningar mm. Detta arbete gör också att de ibland måste gå från skolan på dagtid för att hjälpa till på olika sätt och de får då frånvaro från skolan vilket är olämpligt.

På frågan vad de tror att föräldrarna skulle passa att arbeta med, svarar de flesta att de tror att enkla praktiska arbeten som städning, trädgårdsskötsel mm skulle fungera bra. I intervjun frågas också om de anhörigas drömjobb och då svarar flera av ungdomarna att de har drömmar om akademiska yrken, men att de vet att det inte kommer

gå. De måste skaffa arbeten snabbt så de kan vara med och försörja familjen, samt att studera på annan ort inte skulle fungera, då de måste hjälpa till hemma på olika sätt.

"Jag skulle vilja arbeta med ekonomi. Men jag måste satsa på familjen och finnas här så ett praktiskt arbete som rörmokare blir bättre. Då kan jag få arbete snabbare. Nu arbetar jag i äldrevården i sommar för att försörja familjen."

Frågan om myndighetskontakter och vilka som är svårast, besvarar de med att samtliga myndigheter de kommer i kontakt med är svåra, men framför allt Socialtjänsten. Hos merparten av de intervjuade anhöriga är det dem som ansvarar för föräldrarnas myndighetskontakt.

"Socialen är svårast. Det är överklagningar och många turer hit och dit. Det är verkligen jättejobbigt. Många fakturor blir fel och det är jobbigt också."

Gällande hur barnens skola hanterar kontakten med föräldrarna är det lite olika, men svaren ger att många skolor försöker stötta. Flera intervjuade ungdomar lyfter också att de inte tror att skolan verkligen förstår, vad det innebär att leva som analfabet.

En fråga studien ställde till de anhöriga var; *Tycker du att din förälder får det stöd av Sverige som han/hon behöver för att kunna börja arbeta? Vilken hjälp skulle behövas?*

Här svarar några intervjuade att de inte tänkt i de banorna. Det handlar ofta bara om att lösa akuta behov hemma. De svarar att Sverige försöker. En intervjuad svarar;

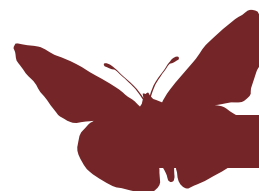
"SFI är enda utbildningen. Men det är svårt för analfabeter. Det bästa vore med en utbildning som är mer praktisk. Praktik är det som skulle behövas och att få stanna en längre tid där. Detta känns hopplöst"

Flera intervjuade svarar att de tror att målgruppen behöver tolkstöd och annat stöd som handledning, om det ska fungera på en svensk arbetsplats.

"Ett förslag är också mer tolkstöd på arbetsplatsen eller praktikplatsen tror jag. Om man visar henne några gånger och förklarar vet jag att hon skulle fixa arbetsuppgifter fint. Mamma är snabb, smart och positiv- men hon kan inte läsa eller skriva."

På frågorna; *vad är det svåraste med att ha en mamma/pappa som inte kan läsa eller skriva på modersmål? Och inte då heller på svenska? Och vad skulle ni som familj behöva stöd ifrån samhället?* framhåller de anhöriga att de vuxna behöver en stödperson som kan hjälpa till i myndighetskontakter, samt att förstå hur systemet fungerar för att få ett arbete. Här svarar merparten att de gör väldigt mycket hemma för sina föräldrar avseende kontakter och hjälp med att få ett arbete, men att det är mycket svårt och ansvarstungt. De lyfter också att om inte de gjorde det, vet de inte vem som annars skulle hjälpa deras föräldrar.

"Det är svårt att svara på. Det är svårt att ha det så här. Jag hjälper alltid till eller är med. Eller min bror. Men precis som vi ensamkommande fått stöd av Sverige borde de vuxna få det. Det skulle vara jättebra."

På frågan om de anser att föräldern diskrimineras svarar alla lite svävande, men som en intervjuad svarade; *"Efter som hon inte kan läsa och skriva kan man ju kanske säga att hon diskrimineras. Hon klarar sig inte ensam. Hon är helt beroende av oss barn. Hon har varit i Sverige i 7 år. Hon kan inte klara sig här i svenska systemet ensam"*.

10.3 Intervjuer med företrädare för myndighet, kommun, Arbetsmarknadscenter, utbildning, arbetsgivare mfl.

I denna del är de intervjuade representanter från myndigheter, kommun, vårdbolag, utbildningsanordnare, sociala företagande, näringsliv/ olika arbetsgivare mfl. De representerar sina organisationer, men svaren är personliga. Vid sammanställningen av intervju svar identifierades sju områden. Dessa kommer att beskrivas nedan, inklusive de behov och problem som identifierades för varje delområde. Observera att resultaten presenteras utan någon form av inbördes rangordning. En närmare diskussion delges under slutsatser och diskussion senare i förstudien.

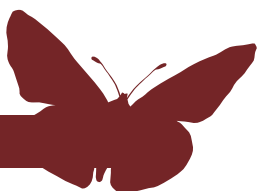
De frågor som intervjuerna fokuserade på var; *Tillgänglighet, Hinder in på svensk arbetsmarknad, Systemglapp, Sekretess, Diskriminering, Stöd och åtgärder för ökade chanser till etablering på svensk arbetsmarknad, Arbetsgivaraspekter, Förslag på åtgärder för ökad stöd till målgruppen för att komma i arbete snabbare, Organisationsutveckling, Samarbeten och övrigt.*

I studien ställdes frågan om tillgänglighet – om organisationen som personen företräder har beredskap att vara en resurs för målgruppen på samma sätt som för personer som är litterata. Här svarar alla att de inte har samma beredskap då svenska systemet bygger på hög grad litteracitet. De intervjuade organisationer som har målgruppen som primär, som Yalla Trappan i Malmö eller Design- och kunskapscentrat Livstycket i Tensta svarar att de alltid har tillgänglighet i fokus för målgruppen, men dessa organisationer lyfter att det krävs stora resurser för lika tillgänglighet för alla.

Företrädare för SFI menar att organisationen inte är anpassad för målgruppen. Det föreslås att målgruppen behöver en egen kursplan för att ha förutsättningar att ta sig igenom utbildningen. Målgruppen kommer många gånger från samhällen där litteraciteten är låg och alla vuxna är analfabeter. Det praktiska och konkreta är livet och vardagen. Många har alltså aldrig hållit i en penna eller använt ett papper. Här måste Sverige förstå att systemet måste förändras för målgruppen. Ett annat exempel är att skriftligt antagningsbesked skickas till alla på SFI, så även till analfabeter, vilket egentligen är helt orimligt. Dessutom har en analfabet eller person med mycket låg grad av litteracitet samma antal studietimmar som en person som är litterat i många av landets kommuner. Här finns en stor okunskap bland politiker om målgruppen anser flera av de intervjuade.

Arbetsförmedlingen erbjuder tolk och tycker det fungerar bra, men att fylla i blanketter och digitala formulär är svårt för målgruppen vilket gör att tillgängligheten är låg. Den utökade digitaliseringen minskar tillgängligheten för målgruppen på Arbetsförmedling och är ett allvarligt hot för lika tillgänglighet för alla.

Socialförvaltning och andra förvaltningar på kommuner svarar att man absolut inte är tillgänglig på samma sätt för målgruppen som för andra, då det mesta är digitaliserat. Målgruppen kan inte ta till sig den information de behöver. Många blir helt utanför. Socialförvaltningen i Norrtälje kommun har dock några personer med titeln integrations-

strateg anställda som har i uppdrag att repetera information med klienter, vilket man anser ökar tillgängligheten. En del organisationer och arbetsgivare svarar att om de har externa projektmedel har de försökt möta målgruppens behov med olika stöd, men det går inte att möta upp målgruppen på samma sätt i ordinarie verksamhet med gällande system. De har inte verktyg att arbeta med målgruppen. Här handlar det både om språk och kulturella barriärer. Vilka är då de stora hindren att ta sig in på svensk arbetsmarknad? Här har nio hinder uppmärksammats vid intervjuer. Detta är de hinder de intervjuade ser för målgruppen, men det är viktigt att poängtera vad en intervjuad sa: *"Många myndigheter, utbildningsanordnare och arbetsgivare har inte heller förståelse för komplexiteten att vara analfabet i det svenska systemet. Här krävs mer kunskap, nya metoder, nya verktyg och systemförändringar."*

SPRÅKET

RELIGION

KULTUR

OVANA ATT LEVA
I DEMOKRATI

JÄMSTÄLLDHET

RÄDSLÅ

HÄLSA

FÖRSTÅELSE FÖR DET
SVENSKA SYSTEMET

KULTURELLA
SKILLNADER

SPRÅKET Alla intervjuade svarar att det primära hindret är språket. Hela vårt svenska system och vår arbetsmarknad bygger på hög grad av litteracitet. För målgruppen måste teori och praktik kopplas samman. Några reflektioner kring detta;

"Språket är det stora hindret, men framför allt att hela myndighetsverige digitaliseras. Här blir det oerhört svårt. Talsyntes finns att tillgå på Arbetsförmedling, men det räcker inte alls. Det är en enorm utmaning för alla parter gällande digitalisering av systemen för målgruppen."

"Även om de har goda muntliga förmågor räcker det sällan. Svenska utbildningssystemet är för svårt för dem att ta till sig. På individ- och gruppnivå kan vi märka en frustration. De kan inte ta till sig utbildning, ekonomi, digitala samhället, de förstår inte att de får en kallelse från Karolinska sjukhuset t ex, de förstår inte UNIKUM som är skolans lärplattform. Efter några år uppfattar jag att de tappar hoppet."

KULTURELLA SKILLNADER är ett annat hinder som merparten av de intervjuade lyfter.

"Hela kulturen är ett hinder. Många kvinnor har aldrig arbetat utanför hemmet. Att arbeta hemma är viktigt för kvinnorna, fast de vill även ha ett avlönat arbete i Sverige. I själva organisationerna krävs mer handledning för att lyckas på arbetsplatsen och även få en språkutveckling och progression på olika sätt i etableringen."

"Familjen är viktigast. Många har stora familjer så barnens utvecklingssamtal, läkarbesök mm tar mycket tid och då är blir studierna, praktiken och arbetet lidande. Sedan finns det andra kulturella saker som att man måste hälsa i hand eller att man bär slöja mm. Det kan bli krockar på arbetsplatsen."

RELIGION är också ett hinder som framhålls, då den kan ha svårt att matcha svensk arbetskultur och arbetsplats.

"Bönestunder på dagtid samt Ramadan är också en problematik att förena med svensk arbetsmarknad. Även klädsel, seder och bruk kan krocka."

HÄLSA Andra hinder som hälsa eller rättare sagt ohälsa lyfter många. Många intervjuade svarar att ohälsan ofta är stor inom målgruppen. Psykisk ohälsa talar målgruppen sällan om, utan det är fysiska ohälsan som det fokuseras på, men ofta hänger detta intimt samman. Ohälsan måste övergå till hälsa om de ska komma i anställning, samt om den ska bli långsiktig och hållbar.

LÅG SJÄLVKÄNSLA Individen har ofta låg självkänsla i det nya landet och det blir också ett hinder. Ett svagt språk förminskar ofta en människa radikalt i Sverige, samt att de känner att de inte integreras eller etableras i förväntad takt.

FÖRSTÅELSE AV DET SVENSKA SYSTEMET Detta är ett hinder som ofta tar lång tid att passera lyfter de intervjuade. Detta är något som Sverige borde lägga större vikt vid initialt framkommer vid flera intervjuer. Målgruppen känner sig ofta mycket vilse uppfattar de intervjuade.

"Jag tror att det grundläggande problemet för målgruppen är att förstå hur det svenska systemet fungerar. Man måste förstå rollerna och begreppen, som t ex etablering. Man måste förstå vilken roll Arbetsförmedling

har, vilken roll Arbetsmarknadscenter eller vilken roll Försäkringskassan har. Man måste förstå VARFÖR man ska arbetsträna, då syftet är att lära sig svenska arbetslivssystemet och att synliggöra olika förmågor som kan passa vid matchning på arbetsmarknaden."

JÄMSTÄLLDHET Detta är också ett hinder, generellt i samhället, men extra komplext inom målgruppen. Många i målgruppen har aldrig arbetat utanför hemmet i sitt hemland. I Sverige kan det hända att kvinnan kommer i praktik eller arbete, medan mannen i familjen är arbetslös. Det är inte heller alltid accepterat att kvinnan arbetar. Här kan en maktförskjutning ske i hemmet och det kan vara farligt. Jämställdhet är ett hinder på både individ- och gruppnivå.

RÄDSLÅ är också ett hinder som särskilt de intervjuade som inte representerar myndighet lyfter. Målgruppen är ofta rädda att göra fel. De är rädda att komma för sent, rädda att ta fel buss, räkna fel, fylla i fel i myndighetsdokument osv. *"Många i målgruppen är rädda att göra fel. Tänk vilket hinder det är att inte kunna klockan som vuxen och så ofta du riskerar att misslyckas och göra fel. Bara genom att vara osäker på klockan kan de komma försent till arbetsintervju eller andra viktiga möten."* En intervjuad lyfter också att arbetsgivare känner rädsla för att anställa, då man saknar verktyg att arbeta med målgruppen.

OVANA ATT FUNGERA I ETT DEMOKRATISKT SAMHÄLLE lyfts av många. Man måste arbeta från grunden med demokrati och jämställdhet, menar de intervjuade som arbetar nära målgruppen. Det framkommer också att detta tar mycket lång tid och här sker en krock med svenska systemet då man bör bli anställningsbar snabbt.

"Att förstå vad en arbetsplats är, är ett stort hinder. På Yalla trappan arbetar vi med demokratiska processer. Att vara medbestämmande och delaktig kan vara en mycket lång process. Detta måste Sverige förstå."

"De måste förstå vad demokratiska processer är och det är väldigt svårt. På en svensk arbetsplats förväntas du delta i demokratiska beslut och säga vad du tycker. Det är mycket ovant för många i målgruppen."

Skapa en ny identitet är även ett hinder och det tar tid att göra detta. Identiteten är knuten till familjen. Att skapa en yrkesidentitet som inte funnits på flera hundra år i familjen eller släkten är en tidskrävande process.

På frågan till de intervjuade företrädarna för målgruppen om var systemet glappar, så säger samtliga att det gör det på många ställen. Målgruppen riskerar då hamna mellan stolarna på olika sätt, samt få låg progress i etablering på väg till svensk arbetsmarknad. Här svarar de intervjuade att glappen sker på alla nivåer. Det blir glapp mellan individ och information. Glapp mellan individ och förväntningar från svenska samhället. Glapp mellan myndigheter. Målgruppen slussas runt med korta insatser och snart är de åter på ruta A. De går på SFI, sedan är de hos Arbetsförmedling, de får praktik, sedan tillbaka till SFI och sedan är de arbetslösa. Det finns glapp mellan nästan alla övergångar mellan olika aktiviteter som utbildning, praktik, arbetsträning mm.

SFI omfattar ett begränsat antal timmar och trots att målgruppen gör sitt bästa upplever de att de inte duger och vet att metoden är meningslös för dem. Glappet mellan SFI och praktik blir också ofta för långt. Företrädare för SFI menar också att det finns ett glapp mellan plikt och rättigheter. Man har rätt att gå på SFI, men också skyldigheter och ansvar. Kursplanen är inte anpassad för analfabeter eller personer med mycket låg grad av litteracitet och man

förväntas studera hemma, vilket många inte klarar på egen hand som lyfts tidigare i förstudien även av målgruppen och dess anhöriga. Här glappar systemet återigen. Inom arbetsträning får målgruppen även för lite handledning och blir ensam mycket, vilket då inte leder till språkutveckling och ökad anställningsbarhet.

Vid intervjuer med idéburen sektor framfördes kritik mot att det saknas samverkan mellan civilsamhälle och statliga och kommunala system för målgruppen. Hur kan civilsamhällets ses som en stor resurs i samverkan med kommun och stat?

Nedan följer några reflektioner avseende glappet i systemet;

"Det krävs samordning mellan insatser och åtgärder med människan i centrum. Denna målgrupp kan inte bara vara ett personnummer."

"Överallt. Det är nödvändigt att fläta ihop kommun, vård, civilsamhälle mfl. Det behövs kurser om målgruppen hos riksdag, regering, myndigheter, kommunpolitiker, förvaltningar kommun, vård- ja överallt för att förstå målgruppen. Vem är det vi lagstiftar kring?"

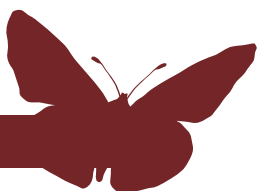
"Det är bara punktinsatser. Korta aktiviteter på tre månader och det är för kort för målgruppen. Det tar lång tid för dem att lära sig både inom utbildningsinsatser, praktik, arbetsträning och anställning. Målgruppens individer skulle behöva en långsiktig plan på tex tre år. Samhället måste förstå att de är en person och inte ett personnummer. Här måste vi förstå att det är en människa. "

En fråga som ställdes under intervjuerna var om sekretess är ett hinder för målgruppen att komma i arbete. Auktoriserad tolktjänst är en god hjälp i många fall och då anser de intervjuade att det fungerar även med sekretess. Sekretessen kan utgöra ett hinder mellan organisationer, vilket de flesta intervjuade lyfter fram. Flera intervjuade menar att man måste ha specialingångar i vissa lägen och det är svårt i svenska systemet där sekretess är lagstadgat. De intervjuade menar att många i målgruppen inte alls förstår sekretess och dess betydelse, vilket skapar ännu mer oförståelse för systemet och att ta sig framåt. Sekretessen blir ett hinder i de situationer som samhället och arbetslivet kräver t ex telefonsamtal och digitala plattformar med identifiering. Här behöver ofta målgruppen hjälp av en familjemedlem eller medmänniskor och då blir sekretessen ett hinder.

"Ja. Många kan inte ordna ett BankID och då kan inte någon utomstående hjälpa dem hela vägen. När arbetsgivaren behöver hjälpa dem med ärenden på Socialtjänsten stoppas vi av sekretessen. Även ärenden hos Arbetsförmedling stoppas av sekretess".

Det finns bra exempel i kommuner som har samordnat LÖK-möten (Lokal Överenskommelse) där man mellan myndigheter försöker att se helheten för en individ, så att komma vidare mot anställning.

Diskrimineras målgruppen? Här svarar alla tillfrågade att det gör den - om man ser till hela systemet. Det är svensk standard att kunna läsa och skriva så diskrimineringen är stor, då allt är uppbyggt på hög grad av litteracitet och allt mer digitaliserat. De diskrimineras vid till exempel samhällsinformation. Hur ska den tillgängliggöras för dem? Man ser tydligt under Covid-19 pandemin att målgruppen inte har fått tillgång till information och att det inte finns kanaler

att nå dem. Det är ett allvarligt problem i samhället. Andra exempel som lyfts är att kallelser till möten i vård, skola och myndigheter ofta skickas ut skriftligt. Eftersom målgruppen inte kan läsa blir det en diskriminering, då de ofta misslyckas och gör fel. De kommer inte till läkarbesök eller möte på Arbetsförmedling, för de har inte uppfattat informationen i kallelsen. Ett annat anmärkningsvärt exempel som kommit fram är att kallelse/antagning till utbildning på SFI går ut skriftligt till alla, även de som man vet är analfabet. Uppfattar de inte informationen, missar de då sin plats och straffas sedan av samhället för det. Det är ett exempel på hur målgruppen diskrimineras idag framkommer i intervjuer.

"I ett samhälle som digitaliseras är denna målgrupp chanslös. Kvinnorna kan inte heller stå upp för sina och barnens rättigheter och då får de unga andra förebilder. Detta är livsfarligt i ett samhälle"

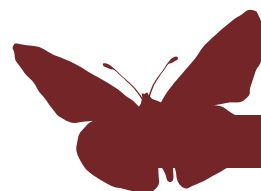
"Ja väldigt ofta. De kan inte fungera som medborgare i ett samhälle som ska vila på demokratiska principer. De diskrimineras gång på gång eftersom många myndigheter saknar förståelse för analfabetism".

I intervjuerna ställs också frågan vad målgruppen borde få rätt till för att öka chanserna på arbetsmarknaden. Flera menar att det borde finnas en gemensam introduktion när man kommer till Sverige. Den ska handla om samhället. Hur fyller man i blanketter? Hur fungerar svensk sjukvård? Hur fungerar svensk skola? Hur fungerar en svensk arbetsplats? Vad innebär demokrati? Vad gör de olika myndigheterna?

Flera intervjuade lyfter även att en mer omfattande intervju med helhetsperspektiv och kartläggning bör göras initialt. Kanske kan man tillsammans se en målbild på svensk arbetsmarknad, t ex att arbeta med städning eller i en trädgård? Man måste fråga vad individen vill och detta kan vara mycket ovant att en stat eller kommun gör på individnivå. Då vet individen, SFI-läraren, Arbetsförmedling m.fl. det och målet kan nås snabbare. Vården och flera andra intressenter menar att det måste vara mer fokus på hälsa. Individen måste må så bra som möjligt för att öka chanser till etablering på svensk arbetsmarknad. Det bör finnas tätare vårdkontakter i en långsiktig plan.

Det framkommer från flera intervjuade att det bör vara ett mer flexibelt system i de arbetsmarknadsinsatser som finns, så målgruppen inte avstår att prova ett arbete, för att riskera att förlora försörjningsstöd eller andra bidrag. De arbetsgivare och kommun som intervjuats menar att den förstärkta arbetsträning som målgruppen kan ha rätt till, måste utökas med mer handledning för målgruppen. Arbetsträningen bör också vara mycket längre i tid för att ge ett möjligt resultat med anställning i svenskt arbetsliv framkommer vid flera intervjuer av Arbetsförmedling, Arbetsmarknadscenter och arbetsgivare.

Flera intervjuade framhåller att målgruppen självklart inte kan dras över en kam. En skillnad som så klart ändå kan variera på individnivå är ålder. De yngre som gått lite i skola i hemlandet kan lära sig svenska om SFI anpassas och kopplas ihop med det yrke de vill ha, tror flera intervjuade. Det behövs specialutbildningar där man har grundläggande språkutbildning och parallell praktik i det planerade yrket. Sedan bör tjänsten ha tillgång till tolkstöd initialt, samt en handledare som kan vara en brobyggare mellan arbetstagare, arbetsgivare och kollegor. Med en sådan modell bör målgruppens chanser till etablering på arbetsmarknad öka.

De inom målgruppen som är lite äldre har större svårigheter och här menar t ex företrädare för Design- och kunskapscentret Livstycket, med all sin erfarenhet, att det krävs en daglig verksamhet för många äldre i målgruppen. En modell för sådan verksamhet borde skapas. Målgruppen finns i hela Sverige och om en modell prövades med framgång, kunde den sedan appliceras på andra platser i hela landet. I en sådan verksamhet ska teori och praktik kopplas samman, samt att arbete med demokrati och jämställdhet ska vara i fokus. Det ska vara en trygg plats där målgruppen ska känna stolthet att få tillhöra. Det kan ge kvinnor med raka ryggar, som sedan kan vara trygga stolta föräldrar hemma. I modellen ska utbildningar utvecklas, utbildningar om målgruppen, som kan bidra till ökad kunskap på system- och organisationsnivå.

Att hela SFI-utbildningen måste förändras i grunden för målgruppen framhålls av alla intervjuade som har insikt i utbildningen och god kunskap om målgruppen. Det måste finnas ett eget spår innan A-kursen eller parallellt med annan kursplan. Utomhuspedagogik är en utmärkt metod där teori och praktik kopplas samman, och platsen har en avgörande betydelse för lärande och utveckling. Det finns många andra goda exempel, men teori och praktik måste vävas samman på daglig basis.

Vilka är då svårigheterna med att anställa en person med mycket låg grad av litteracitet? Vilket stöd skulle arbetsgivaren behöva? Vid intervjuerna svarar de flesta att det är svårt att anställa personer i målgruppen, samt även ha dem i praktik och arbetsträning med nuvarande system. Det går inte att kommunicera på samma sätt som med övriga anställda och därför blir det inte socialt eller ekonomiskt hållbart att anställa. Ett konkret förslag som kom från flera håll var att arbetsgivaren måste ha tillgång till tolkstöd. Arbetsgivaren borde även ha tillgång till en slags supportorganisation. De har inte tid att ta sig an och reda ut vardagsproblem för målgruppen. Här skulle en stödfunktion utvecklas som en resurs för arbetsgivare och arbetstagare. Supporterorganisationen behöver även finnas med för att stötta målgruppen initialt vid introduktion.

"Det måste finnas ett Medborgarkontor dit arbetsgivaren kan hänvisa målgruppen i de ärenden som inte är rimliga för arbetsgivaren. Medborgarkontoret skulle även kunna ha funktioner som stöttar arbetsgivaren."

Arbetsgivarna framhåller även att systemet måste förändras så målgruppen får längre tid av arbetsmarknadsinsatser om det ska vara meningsfullt. Även hos arbetsgivare bör kunskapen öka om analfabetism.

"Arbetsgivaren bör ha fullt stöd för lön, samt ersättning för handledning. Det bör också finnas någon typ av stödperson för arbetsgivaren, samt att arbetsgivaren alltid kan lotsa den anställda till Medborgarkontoret om allt som tillhör privatlivet. Som systemet är idag är det oerhört svårt för en arbetsgivare att anställa en person ur målgruppen, så i och med de bristerna i systemet blir det en klar diskriminering och därmed utanförskap."

På frågan om förslag på konkreta förslag för att få målgruppen i arbete snabbare svarar många av de intervjuade, att kunskapen om målgruppen måste öka på alla instanser i svenska samhället. När målgruppen kommer till en enhet måste det finnas personal som förstår innebörden av analfabetism och kan hjälpa dem att läsa dokument mm. Stödinsatser till arbetsgivare och kommun för att förstå målgruppen, samt utveckla verktyg för mötet med dem bör

prioriteras omgående. Vad innebär det att ta emot målgruppen? Hur kan vi göra det så bra som möjligt och se alla i ett resursperspektiv?

Många intervjuer avslutas med att de anser att det måste bli en systemförändring och att kontinuitet krävs för målgruppen - de kan inte stängas av från praktik, SFI och sedan isoleras hemma. Det måste finnas platser (som Design- och kunskapscentret Livstycket i Tensta, Norrtälje Naturcentrum på Färsna gård, Yalla Trappan i Malmö mfl) runt om i Sverige som får vara långsiktiga plattformar för den prioriterade målgruppen. När en individ är mogen för utbildning, praktik och arbete går den vidare. Men det ska sedan finnas platser att falla tillbaka på, så målgruppen inte hamnar mellan stolarna eller i förödande långa glapp.

På frågan vad som saknas på organisationsnivå för att målgruppen ska komma i arbete fortare föreslår till exempel Arbetsmarknadscenter i Norrtälje, att det borde utvecklas en jobbsupport för arbetsgivare och arbetstagare. Det skulle minska missförstånd och öka förståelsen för varandra och arbetsplatsen, samt förståelsen för arbetsuppgifter. Förslag finns också att man får möjlighet till tolktjänst vid behov på arbetsplatsen.

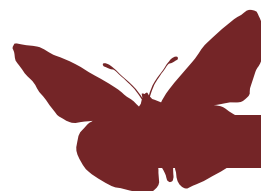
Det framkommer i intervjuerna att det skulle behövas utökad handledningen för de som arbetstränar. Den handledning man har rätt till idag räcker inte till, vilket skapar ohållbarhet för arbetsplatsen och för målgruppen. Ökad handledning ger ökade förutsättningar att lyckas och bättre långsiktighet. Extratjänster är också en form som lyfts fram som något framgångsrikt och arbetsgivare skulle vilja se mer av.

Ett förslag från vården är att det skulle utvecklas en lokal holistisk vårdcentral som ingick i ett regionalt nätverk. Hit kunde målgruppen komma för läkarbesök, provtagning mm, men även grupper för förebyggande hälsoarbete och information. Hälsan är oerhört viktig för att komma i arbete och behålla ett arbete.

Ett förslag från flera utbildningsanordnare av SFI, är att en ny kursplan tas fram för målgruppen. I organisationen skulle de vilja arbeta med mindre grupp för målgruppen, samt koppla ihop utbildningen mer praktiskt och sinnligt. Det krävs en annan metod för målgruppen.

"Vi skulle i vår organisation vilja utveckla idén om ett centra med handledare som är med och stöttar upp på praktikplatser och arbetsplatser snabbt vid behov. Helst samma dag om akuta saker uppstår. De bör även finnas med vid introduktionen."

Merparten menar att det är många samarbeten som saknas. Många lyfter fram att en gemensam insatsplan bör finnas i varje kommun och den måste vara långsiktig. Här handlar det både om organisationsnivå, gruppnivå och individnivå. Att få till detta kräver stor förståelse för målgruppen. Ett förslag är att regionen samarbetar för att hitta bra system att möta analfabetism. Det finns goda exempel på samarbeten kring målgruppen som LÖK-möte (Lokal överenskommelse), men hur det fungerar beror ofta på vilka personer som sitter med i mötet. Många framhåller att det borde vara ett närmare samarbete mellan SFI och Arbetsförmedling, så att glappen blir mindre och kortare. Det kan lätt bli att olika myndigheter, utbildningsanordnare med flera gör sitt uppdrag gentemot målgruppen, men en gemensam insatsplan med individen i centrum mot ett mål borde vara det bästa. I flera intervjuer framkommer att målet är otydligt både för individen och systemet.

"Det borde vara så att regionen samarbetade för att hitta bra system att möta analfabetism. När målgruppen kommer till en enhet måste det finnas personal som förstår innebörden av analfabetism och kan hjälpa dem att läsa dokument mm."

Avslutningsvis fick de intervjuade prata fritt om övriga tankar de har för målgruppen och etablering på arbetsmarknaden. Under intervjuerna framkom viss oro att målgruppen kan bli den nya underklassen i Sverige, men också att nästa generation är hoppet och hur viktigt det är att skapa goda förutsättningar för barnen. Alla poängterar att kunskapen om målgruppen måste öka på alla nivåer. En konkret idé för att öka kunskapen bland allmänhet, myndighet och stat är att till exempel göra porträtt i Utbildningsradion P1. Hur är det att vara analfabet? Hur är det att inte kunna tolka tecken?

I flera av intervjuerna framkom vikten av att kvinnor får organisera sig. Eftersom kvinnor är överrepresenterade i målgruppen är det angeläget att lyfta detta. Det kan vara en framgång i arbetsmarknadsinsatser, att kvinnor utvecklas snabbare i sociala företag och föreningar som Yalla Trappan i Malmö. Volontärers roll i dessa insatser är mycket värdefulla och framgångsrika för att målgruppen ska känna sig sedd, få bättre självförtroende och gå mot arbetsmarknaden.

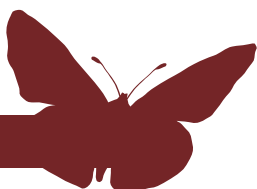
"Det är ett akut läge att en systemförändring sker. Satsa på målgruppen. De bör få tillgång till daglig verksamhet. Vi måste skapa en modell som är långsiktig och som bygger på språkutbildning, demokrati, jämställdhet, självkänsla... då kan de bli trygga i sitt föräldraskap. Läget är akut och allvarligt. T ex under pandemin har det visat sig vilken problematik det är att målgruppen är isolerade och långt från systemet. De sitter inne och tiger still. Arbetet underifrån är nödvändigt och vi måste ta fram en modell för det. De måste gå från utanförskap till inkludering! Den kraftigt ökade ungdomsbrottsligheten är en av samhällets stora utmaningar- här är en långsiktig satsning på målgruppen och mödrarna en konkret åtgärd för att få bukt på detta."

Avslutningsvis lyfter alla intervjuade att det måste finnas andra vägar än digitalisering för att nå målgruppen. Det krävs fysisk kontakt. Det digitaliserade samhället lämnar dem helt utanför.

11. DISKUSSION

Förstudien syftar till att ge en kartläggning av samhällets förutsättningar, villkor och framför allt utmaningar för nyanlända med kort eller ingen tidigare skolbakgrund att ta sig in på svensk arbetsmarknad. Problemet som förstudien ser är att många i målgruppen står utanför arbetsmarknaden och vägen dit är lång. En fråga är om den vägen och tiden är rimligt lång eller Sverige borde hantera det annorlunda? I denna diskussion kan nu förstudien fastslå att vägen för målgruppen att etablera sig på arbetsmarknaden är för lång och ofta går den i cirklar. Det krävs förändringar.

Initialt är det viktigt att lyfta definitionen av målgruppen. I intervjuerna har det framkommit att de yngre i målgruppen ofta har större förutsättningar att lyckas att etablera sig på arbetsmarknaden. De har några års skolutbildning med

sig i bagaget, de kan kanske lite engelska och om de får det stöd de behöver på SFI och får stöd på AF kan de ta sig in på arbetsmarknaden. Men ett viktigt resultat av undersökningarna som denna studie genomfört är att de äldre i målgruppen som inte gått i skola alls och levt i samhällen som är mycket långt från svenska systemet gällande jämlikhet, demokrati, litteracitet och arbetslinje måste ha andra förutsättningar än det Sverige ger just nu - vilket framkommer på både individ-, grupp- och systemnivå. Många är inte längre nyanlända utan har varit i Sverige upp till 20 år och kan bara skriva några få ord, så en systemförändring krävs för att undvika att fler hamnar i segregation och utanförskap.

Något som förstudien också anser anmärkningsvärt är att en kartläggning över hur stor målgruppen är, som är analfabeter eller personer med mycket låg grad av litteracitet, saknas i Sverige. Frågan är också om målgruppen "finns" i svenska systemet. Existerar människor som inte kan läsa eller skriva? Frågan är också om den kartläggningen är tillräckligt tydlig för kommuner och myndigheter, så de kommunicerar på ett tillgängligt sätt som inte är exkluderande och diskriminerande?

Det vi med säkerhet vet är att målgruppen finns i Sverige 2021 och att de är många. Merparten har stora familjer så hur Sverige agerar avseende analfabetism kan på sikt få stora konsekvenser kopplat till fattigdom, diskriminering och utanförskap.

Svenska ESF-rådet har regeringens uppdrag att utveckla ett nationellt program för Socialfonden plus (ESF+) för perioden 2021-2027. Ett program som ska bidra till att förstärka arbetsmarknadspolitiken. Denna förstudie kopplas till ekonomisk utsatthet och etablering på arbetsmarknad. Egenförsörjning står i fokus i socialfondsperspektiv och det är denna förstudies huvudsakliga poäng. Förstudien ser att förutsättningarna är svåra för målgruppen i det system som finns i dagsläget och utmaningarna är många. Ja, vilka är då de stora hindren för målgruppen att komma i arbete?

Hinder

Här har förstudien framför allt identifierat hinder som språk, kultur, religion, jämställdhet, myndighetskontakt, hälsa, systemglapp och sekretess. Arbetsförmedlingen har publicerat flera rapporter om villkor och trösklar för utrikes födda kvinnor in till arbetsmarknaden. Det kan vara intressant här då målgruppen i denna förstudie är överrepresenterad av kvinnor. I en rapport från år 2020²¹ konstateras att trösklarna för etableringen på svensk arbetsmarknad ofta är samma för kvinnor och för män, men att trösklarna kan ha olika effekter för kvinnor och för män. De trösklar som nämns är bland annat ålder, utbildningsnivå, språkkunskaper, hälsa, arbetslivserfarenhet, svårigheter att validera utbildningar och den horisontella segregeringen på arbetsmarknaden i Sverige. Andra trösklar som nämns är kvinnors – inrikes och utrikes födda – obetalda arbete och större ansvar för barn och familj. Ytterligare trösklar är tillgången till sociala nätverk som har stor betydelse för att få ett arbete i Sverige och diskriminering. De trösklar som finns för utrikes födda kvinnor blir högre pga. bristande tillgång till insatser från Arbetsförmedlingen. Dels får kvinnor färre arbetslivsinriktade/arbetsmarknadspolitiska insatser, dels finns få riktade insatser med kvinnor. En studie av möten

21 Jansson (2020) *Utrikes födda kvinnor på arbetsmarknaden. Kunskapsläget i korthet*. Stockholm: Arbetsförmedlingen analys 2020:1

mellan arbetsförmedlare och arbetssökande från år 2019²² visade att arbetsförmedlarna tillskriver utrikes födda kvinnor (som grupp) olika egenskaper som att de är "omotiverade" medan utrikes födda män (som grupp) i högre grad tillskrivs egenskaper som associeras till att de är "drivna". De utrikes födda kvinnorna hänvisas i högre grad till insatser som syftar till att de ska uppfylla aktivitetskraven medan män hänvisas till arbetsmarknadsnära insatser. Kvinnorna får inte gedigna kompetenskartläggningar eller matchningar. Prioriteringar i verksamheten drabbar utrikes födda kvinnor med kort utbildning dvs. en av de grupper som behöver mest insatser. Utrikes födda kvinnor som är gravida skrivs inte in som arbetssökande i lika hög utsträckning som andra grupper. Kvinnorna aktiveras i insatser som sannolikt inte förbättrar deras framtida chanser att få ett arbete medan männen får tillgång till arbetsmarknadspolitiken.²³

SPRÅKET är en av de viktigaste nycklarna som alla lyfter för samtliga nivåer för etablering på arbetsmarknad i Sverige. Här behövs en förbättring på systemnivå. Här har det framkommit att Sverige förslagsvis behöver utforma en annan kursplan för denna målgrupp inom vuxenutbildning på SFI. En kursplan som både målgruppen och utbildningsanordnare har möjlighet att få god måluppfyllnad i. Som det är nu riskerar målgruppen att inte klara grundläggande kurs och får då inte fortsätta på SFI. Då få elever får godkända prov blir det till slut svårt att vara utbildningsanordnare av spår A, vilket motverkar tillgänglighet och gynnar diskriminering. Många nyanlända med skolbakgrund är nöjda med SFI- undervisning, men för analfabeter är utbildningen inte anpassad, vilket framkommer vid intervjuer på alla nivåer. Kommuner har olika regler för hur lång tid en elev på SFI har på sig att klara kursens mål. Som analfabet är det svårt att klara kurserna på utsatt tid. Kanske till och med omöjligt och det är den främsta slutsatsen i förstudien. En förändring måste ske omgående.

De intervjuade i målgruppen säger att de inte kan ta till sig SFI- undervisningen, då många aldrig ens använt en penna förut och självkänslan är mycket låg, vilket anställda på SFI bekräftar i intervjuerna. Många menar att de bara kopierar det läraren skriver och väldigt få klarar A-kursen. Målgruppen menar att de har även svårt att studera vidare hemma på egen hand som är ett krav för full aktivitet, då det krävs att barnen eller annan person hjälper till. De anhöriga bekräftar att så är fallet. Förutsättningar för hemstudier är sällan goda, något som systemet förväntar sig av individen.

Förstudien föreslår att målgruppen behöver en annorlunda kursplan på SFI, samt en metod som kopplar ihop praktik och teori. Målgruppen utvecklas bäst genom att studera i en liten grupp med andra personer med låg grad av litteracitet initialt, samt att många skulle gynnas av att det fanns en parallell praktikplats med målet att lära sig ett yrke. Vuxenutbildning i Sverige för analfabeter bör förändras omgående, för att hitta en framgångsrik modell för språkinläring, som är centralt för att närma sig arbetsmarknaden. I intervjun framkommer även att målgruppen borde få en grundutbildning kopplat till samhällskunskap, NO och matematik. En egen kursplan för analfabeter bör innehålla mycket praktiskt arbete. Förslagsvis bör språkinläringen vara enbart muntlig till en början, samt innehålla bilder och ordbilder av det eleverna ser dagligen. Grundläggande digitala kunskaper bör prioriteras med fokus på målgruppens förutsättningar. Kursplanen föreslås även innehålla grundläggande samhällsträning;

22 Larsson (2019) *Vad händer i mötet? Hur arbetsförmedlares arbetssätt kan bidra till ökad jämställdhet*. Stockholm: Arbetsförmedlingen
Analys 2019:12

23 Kunskapsöversikt *Kvinna inför arbete Svenska ESF-rådet*, Stockholm Diarienummer: 2020/00753, 2021

- ✿ Åka buss, busskort, klocka, tidtabell
- ✿ Datum, läkar- och tandläkartider
- ✿ Blanketter som är relevanta för eleven
- ✿ Handla och betala, kontokort
- ✿ Fråga efter vägen
- ✿ Betala räkningar, göra bankärenden
- ✿ Kontakt med skola, förskola, Arbetsförmedling , Försäkringskassa, Skattemyndigheten och andra myndigheter
- ✿ Digitala kunskaper. Vi lever idag i ett samhälle som förväntar sig att alla har tillgång till digitala hjälpmedel. Många har en smart telefon, men det krävs en hel del arbete innan en analfabet kan använda de funktioner samhället kräver. Inloggningar på olika hemsidor kan vara ett stort problem, samt att skaffa och använda Bank-id. De behöver lära sig kontakter med skola och förskola på digitala plattformar, översättningsappar, träningsappar för svenska språket, uppläsningfunktioner och QR-läsare för att få texter upplästa mm.

Att ta fram en ny kursplan på SFI som ger målgruppen goda grunder och förutsättningar att lyckas, vore ett led i att minska diskriminering och ett steg närmare arbete eller aktivitet.

Utvecklingen på svensk arbetsmarknad har gått mer och mer mot krav på en avslutad gymnasieutbildning. Få jobb existerar som inte kräver någon form av gymnasiekompetens. Detta är en orimlighet för många i målgruppen och här anser många intervjuade att Sverige måste tänka om för att få dessa personer i arbete. Enligt Arbetsförmedlingens uppgifter påverkar nyanländas tidigare utbildningsnivå markant hur snabbt det är möjligt att komma i arbete. Enligt Arbetsförmedlingen får ofta nyanlända personer med gymnasial- eller eftergymnasial utbildning arbete i Sverige inom en fyraårsperiod²⁴. Många i förstudiens målgrupp har varit i Sverige 5-20 år utan inträde på arbetsmarknaden. I intervjuerna på alla nivåer föreslås att det bör finnas enklare arbeten för målgruppen, så de kan komma i arbete inom rimlig tid både ur ett rent mänskligt perspektiv, men även samhällsekonomiskt. Det behövs arbeten som inte kräver gymnasial utbildning, utan som är anpassade för att passa målgruppen med låg grad av litteracitet.

KULTUR är ett hinder som alla lyfter där **JÄMSTÄLLDHET** och **RELIGION** kan vara integrerat. Målgruppen har levt i helt andra samhällssystem, där tex sällan kvinnor varit yrkesverksamma utanför hemmet. Detta har många intervjuade fastslagit som en krock med arbetsmarknaden. Det går inte fort utan tar tid att förstå hur demokratiska processer och jämställdhet fungerar på en arbetsplats, men även i hemmet. Det kulturella hindret finns både på individ- och gruppnivå.

MYNDIGHETSKONTAKT är ett allvarligt hinder som framkommer i intervjuer på samtliga nivåer. Målgruppen hamnar utanför i digitaliseringen. Myndigheter har sällan kunskap eller verktyg att kommunicera med målgruppen. Både målgruppen, dess anhöriga och målgruppens företrädare menar att här saknas fysiska möten, innovativa kommunikationsmedel som film mm. Här utgör även sekretess ett hinder. Målgruppen förstår sällan begreppet och syftet med sekretess, utan man ser det bara som ett hinder - när man t ex behöver hjälp med myndighetskontakter av närstående eller bekanta. Detta är en viktig slutsats och upplysning i förstudien. Med nuvarande system bär mål-

24 Statskontoret (2018). *Sammanställning av kunskap om utomeuropeiska födda kvinnor som står utanför arbetskraften.*

gruppens barn och ungdomar ofta ett orimligt ansvar för föräldrars myndighetskontakter kopplad till utbildning, vård, socialtjänst, ekonomi och arbetsmarknad.

HÄLSA eller rättare sagt ohälsa, är stor i målgruppen. När målgruppen anländer till Sverige är individen ofta i kris. Det kan vara posttraumatiska tillstånd, fysisk sjukdom, skottskador mm. Här framhålls i intervjuer med vårderna att ett förslag är att man gör en hälsoundersökning direkt, men att det sedan kan gå lite tid till en mer omfattande hälsoundersökning, för de behöver "landa i Sverige". De behöver ha bostad mm innan de kan tänka på sig själva och hur deras fysiska och psykiska hälsa kan bli bättre. God hälsa är en förutsättning för att få arbete och för att behålla det. Det bör finnas tätare vårdkontakter i en långsiktig plan.

SYSTEMGLAPP Det är för stora systemglapp för målgruppen menar alla. Ett exempel är inom svenska vuxenutbildning, SFI. Målgruppen blir utskriven om de inte klarar kursen och får ofta vänta 6-12 månader för att på nytt försöka klara kursen. Under tiden ska eleven ha andra arbetsmarknadsfrämjande åtgärder. Som analfabet är det svårt att få en praktikplats som utvecklar språket då det krävs mycket handledning. I glappen hamnar individen ofta isolerad i hemmet och glömmet då den svenska de lärt sig. Dessa pauser lyfter alla ur målgruppen som ett stort problem. Avbrotten motverkar direkt möjligheterna till arbete, då målgruppen snabbt tappat de språkkunskaper de tillägnat sig när de blir isolerade i hemmet. De tappat även sociala kontakter de knutit i nya sammanhang, och den psykiska ohälsan ökar och känslan av utanförskap. Det blir glapp mellan olika arbetsmarknadsinsatser och målgruppen ser inte vägen framåt mot arbete på svensk arbetsmarknad. I intervjuerna framkommer på flera nivåer att utbildningsinsatser och arbetsmarknadsinsatser måste vara längre än de är idag för målgruppen om en progression ska ske för att bli anställningsbar. Här skulle en längre sammanhållen plan från samhället kopplad till utbildning, vård, socialförvaltning och arbetsmarknadsinsatser gynna individen och samhället. Det framkommer även från olika håll att stressnivån för målgruppen är hög till följd av osäkerhet och avbrott och att de inte kan fokusera på angiven insats, för att de oroar sig vad de ska göra när t ex en 3-månaders praktik är över. Dessa negativa konsekvenser bör utredas och åtgärdas.

Diskriminering

Här menar alla intervjuade i alla nivåer att målgruppens diskrimineras i det digitaliserade systemet. De intervjuade kommunerna och myndigheterna menar alla att analfabetism måste belysas i alla förvaltningar, enheter och avdelningar. Nya metoder och kommunikation måste tas fram för att minska diskriminering. Rapporten "*Bakgrund till framtiden*"²⁵ belyser att insatser för etablering på arbetsmarknaden inte enbart handlar om att stärka och rusta den enskilde individen, utan även om att höja kompetensen hos arbetsgivare, samt att främja attitydpåverkande insatser. Det bekräftar förstudiens resultat. På alla nivåer måste kunskapen öka om målgruppen. I intervjuerna framkommer från målgruppen att de vill ha enkla arbeten där muntlig förmåga i svenska prioriteras, samt att arbetsplatsen känner till förutsättningarna och anpassas efter att målgruppen har låg grad av litteracitet. Skulle detta vara möjligt att införa i Sverige? Förstudien bedömer att det kan vara ett sätt att motverka diskriminering i samhället och att se individen i ett resursperspektiv. Förslag framkommer från flera håll att Sverige behöver utreda om en del i målgruppen ska ha rätt till daglig verksamhet med fokus på språkutveckling, demokrati, jämställdhet och hälsa.

25 Svenska ESF-rådet, *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-20227*, diarienummer 2019/00190

Samarbeten

För att målgruppen ska komma i arbete eller aktivitet så snabbt som möjligt efter de anlänt till Sverige bör samverkan ske mellan myndighet, kommun, vård mfl. Goda samarbeten saknas på många håll enligt intervjuerna. Många i målgruppen menar också att de inte ser någon tydlig väg framåt mot arbete. De har svårt att förstå systemet och det är en viktig faktor att framhålla i förstudien. Hur förbättras detta?

Det framkommer som önskvärt att det fanns en tydlig sammanhållen insatsplan för individen för att komma i arbete i varje kommun och den måste vara långsiktig. Här handlar det både om organisationsnivå, gruppnivå och individnivå. Att få till detta kräver stor förståelse för målgruppen. Ett förslag är att regionen samarbetar för att hitta bra lösningar och handlingsplaner att möta analfabetism. Målet ska vara tydligt för individen och samtliga inblandade intressenter ska samverka och sträva mot målet. Här ska Socialförvaltning, Arbetsmarknadscenter, SFI, vård och arbetsgivare/praktikplats samverka i en gemensam plan. Den ska sträcka sig över flera år utan pauser. Det framkommer från flera håll att det är viktigt är att individen tidigt får frågan;

- Vad vill du?

- Vilka kompetenser har du?

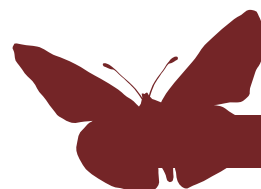
Utifrån detta sätts åtgärder som utbildning och arbetsmarknadsinsatser in. Vården måste koppla på snabbt vid behov så etableringen inte avstannar vid ohälsa. För denna målgrupp bör tidsintervallerna med vuxenutbildning och arbetsmarknadsinsatser vara längre än de är i dagsläget. Detta tror många skulle vara en framgångsrik modell för snabbare etablering. Det finns goda exempel på samarbeten kring målgruppen som LÖK (regelbundna samverkansmöten gällande lokal överenskommelse mellan kommun, Arbetsförmedling, SFI mfl), men hur det fungerar beror ofta på vilka personer som deltar i varje kommun och det verkar fungera olika runt om i regionen. Många framhåller att det borde vara ett närmare samarbete mellan SFI och Arbetsförmedling, så att glappen blir mindre och kortare. Det kan lätt bli att olika myndigheter, utbildningsanordnare mfl gör sitt uppdrag gentemot målgruppen, men en gemensam insatsplan med individen i centrum mot ett mål borde vara det bästa för att komma i arbete.

Stöd för att komma i arbete

I intervjuerna framkom många olika förslag på stöd som skulle behövas för att arbeta med problemet att så många i målgruppen står utanför arbete. De prioriterade stödområdena är;

SVENSKA UTBILDNINGSSYSTEM – att SFI kursplan och metod inte är anpassad för målgruppen framkommer på samtliga nivåer i intervjuerna. Detta berörde vi tidigare i diskussionen då studien ville understryka språket och språkutvecklingens betydelse för framgång för målgruppen och hur central en anpassad kursplan på SFI är för att nå förändringar och förbättringar. Ett väl fungerande utbildningssystem som möter målgruppens behov är av mycket stor vikt för att förbättra utsikterna för och korta vägen in på arbetsmarknaden för analfabeter. Det krävs en ny kursplan på SFI för målgruppen och mer flexibla metoder.

ARBETSMARKNADSINSATSER - De gällande systemet med arbetsmarknadsinsatser fungerar dåligt för målgruppen. Förstärkt arbetsträning måste utökas med mer handledning om verklig progression ska ske på arbetsplatsen,

samt att arbetsplatsen måste få ersättning oberoende av deltagares närvarograd, dvs. en fast ersättning för sitt åtagande. Det måste finnas långsiktighet om en arbetsträning ska leda mot arbete. Arbetsmarknadsinsatser måste troligtvis sträcka sig över flera år för målgruppen. Myndigheter som Arbetsförmedling bör ha personal som har fokus på målgruppen. De glapp som uppstår mellan utbildning, praktik, arbetsträning måste minimeras.

SAMHÄLLETABLERING - Alla kommuner erbjuder samhällsinformation på hemspråket. Men det räcker inte. Kommunikationsavdelningarna måste ta hänsyn till att analfabeter aldrig har kunnat läsa och skriva och att de ofta kommer från en helt annorlunda miljö. Analfabeter bör få information på anpassade sätt, tex via filmer, i mindre grupper med bara analfabeter. Tempot måste vara långsamt och inkluderande. Det bör vara täta kontroller att alla har förstått.

På samtliga nivåer som förstudien genomfört intervjuer föreslås att målgruppen ges tillgång till ett tillgängligt samhällskontor. I Sverige har det varit ovanligt med analfabetism så samhället har inte resurser eller förståelse för de problem som all skriftlig information vållar en person som inte kan läsa eller skriva på svenska, samt ej heller på något annat språk. Barn till analfabeter får ofta hjälpa till att förklara och översätta, det är en orimligt stor börda för ett barn att ta ansvar för sina föräldrar. Ett samhällskontor hjälper till med telefonsamtal eller skriftlig information till myndigheter, läkare skola osv. Varje ärende måste få ta den tid det behövs för att lösa problemet. Kontoret kan vara kommunalt eller drivas på frivillig bas med volontärer. Här har det framkommit olika förslag. Det finns Medborgarkontor i många städer och kommuner, men detta bör alla i målgruppen ha tillgång till.

Övrigt som är relevant i diskussionen är kopplingen till Europeiska kommissionens landrapport för Sverige²⁶. Kommissionen har förslag på särskilda mål som ESF+ i sin helhet ska bidra till som förstudien skriver i inledningen. De som är relevanta i detta sammanhang är:

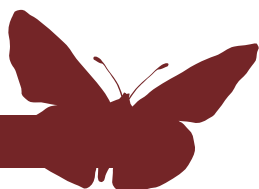
- Uppmuntra aktiv inkludering i syfte att främja lika möjligheter och aktivt deltagande samt förbättra anställbarheten.
- Främja socioekonomisk integrering av tredjelandsmedborgare och av marginaliserande grupper.

Här menar förstudien att förstudiens förslag till åtgärder för målgruppen skulle öka inkluderingen i syfte att främja lika möjligheter och aktivt deltagande, samt förbättra anställbarhet. Som det ser ut 2021 för målgruppen i Sverige, sker motsatsen menar förstudien. Kommissionens mål att främja socioekonomisk integrering av tredjelandsmedborgare och av marginaliserande grupper är helt i linje med de förslag som förstudien tagit fram.

Kommissionen menar även att ESF+ framför allt ska användas för insatser inom den europeiska pelaren för sociala rättigheter²⁷. Den handlar om tematiskt om insatser inom livslångt lärande, digitala färdigheter, övergångar till arbete och karriärväxlingar. Individer med funktionsnedsättning är en målgrupp som nämns liksom integration av tredjelandsmedborgare. Insatser för förstudiens målgrupp ligger helt i linje med detta.

26 Europeiska kommissionen, 2019.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

27 Europeiska kommissionen, 2019.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

I förstudiens bakgrund lyfts att en förbättrad och utvecklad etablering av målgruppen på arbetsmarknaden skulle också vara helt i linje med UNHCR:s 17 klimatmål²⁸, Agenda 2030, och i synnerhet mål nr; 1.) Ingen fattigdom, 2.) God hälsa och välbefinnande, 3.) God utbildning för alla, 4.) Jämställdhet, 8.) Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, 10.) Minskad ojämlikhet, 16.) Fredliga och inkluderande samhällen. Efter intervjuer i olika nivåer kan förstudien fastslå att ESF+ utlysning för målgruppens ökade chanser att nå arbetsmarknad är ett konkret sätt för Sverige som nation, men även på regions- och lokalnivå arbeta mot Agenda 2030 kopplat till framför allt ekonomisk och social hållbarhet.

Avslutningsvis menar förstudien att målgruppen ska ses i ett resursperspektiv och att svenska systemet måste förändras, för att målgruppen ska lära språket och komma i aktivitet. Som systemet ser ut nu fungerar det inte för målgruppen. Det finns inget quick-fix för målgruppen. Det tar tid att bygga en ny identitet i det nya landet- som att var yrkesverksam- som att leva i demokratisk anda- som att förstå jämställdhet- som att våga vara delaktig i beslut- som att våga visa de resurser och kompetenser man har. Det finns även ett ekonomiskt perspektiv på samhällsnivå att få målgruppen att bidra så mycket som möjligt och kosta så lite som möjligt. Vi måste förändra systemet så rätt åtgärder och insatser sätts in för att närma sig arbetsmarknaden eller komma i annan daglig aktivitet.

Sverige måste se alla i ett resursperspektiv och vända målgruppens maktlöshet till delaktighet, försörjningsstöd till lön, ohälsa till hälsa på ett förändrat sätt och se individen i ett helhetsperspektiv, så att rätt insatser och utbildningar tas fram för att målgruppen ska komma i arbete/aktivitet. Tillsammans måste vi arbeta på alla nivåer för att minska målgruppens diskriminering och ekonomiska utsatthet.

28 Globala målen,
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling>

12. SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER FÖR FRAMTIDA ÅTGÄRDSSATSNINGAR

Målgruppen analfabeter behöver komma fram i ljuset i samhället – de behöver synliggöras. Det behöver informeras om att analfabetism och personer med låg grad av litteracitet åter finns i Sverige. Det behöver utbildas i ämnet inom samtliga nivåer i samhället. En ökad kunskap skulle leda till ökad förståelse, tolerans och tålamod. Men också nyfikenhet och vilja att metodutveckla inom utbildningsväsende, myndigheter, kommuner, näringsliv/arbetsgivare och civilsamhälle så att målgruppen ska kunna nå en möjlig etablering på svensk arbetsmarknad.

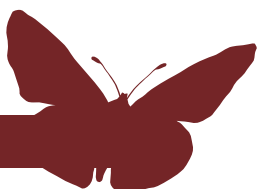
Sverige måste rusta sig och leva upp till allas lika värde. Om målgruppen finns med i allas tillgänglighetsarbete blir det ett viktigt led i att minska diskriminering och ekonomisk utsatthet. Det är bråttom. Med de krav som finns idag är vägen till anställningsbarhet för lång för målgruppen. Vägen är omänskligt lång med förödande konsekvenser för individ, grupp och samhälle. Vågar vi riskera att vänta? Vem bär ansvaret?

En viktig slutsats är att det krävs en systemförändring. Ofta är glappet mellan lagstadgade krav i systemet och individens möjligheter inte bara ett glapp, utan det är en ravin. Ett exempel är svenska utbildningsmodellen med rådande kursplan på SFI och samma antal studietimmar och metoder för personer med hög grad av litteracitet och analfabet. Den ökande digitaliseringen är ett annat förödande exempel som lämnar målgruppen i utanförskap.

Slutligen vill förstudien också lyfta fram att det inte bara handlar om språk, vilket ofta lyfts fram i debatten, utan lika mycket om att lära sig om demokratiska processer, jämlikhet och jämställdhet för att bli anställningsbar. Många i målgruppen har levt i samhällen med hundratals år av traditioner som är helt annorlunda kopplat till litteracitet, kultur, jämlikhet och demokrati än det som ligger i svensk arbetslinje. Det tar tid att förändra.

Det handlar om ett nytt identitetsbygge för många i målgruppen. Därför anser förstudien att det borde finnas trygga platser som utgör dagliga verksamheter för målgruppen. Där ska det finnas tydliga individuella planer för språkutveckling och etablering, en flexibel metod och tidsomfattning. I dessa verksamheter ska en fungerande samverkan mellan ansvarig anordnare, Arbetsförmedling, Socialtjänst, SFI och vård finnas. Här ska analfabeter med lång väg till arbetsmarknaden kunna ha en trygg plats och utvecklas. Fokus måste också ligga på hälsa för målgruppen. Ohälsan är ofta stor. De har ofta fysiska besvär som ont i nacke och rygg, men ofta hänger det ihop med psykisk ohälsa. Målgruppen talar sällan om psykisk ohälsa och söker sällan vård för detta.

Förstudien menar att det är nödvändigt att satsa på målgruppen som framför allt är kvinnor. Satsar vi på att se dem i ett resursperspektiv och ser till att de kommer i aktivitet på ett arbete eller daglig verksamhet, skapar vi förutsättningar för att minska fattigdom och minska diskriminering vilket är två av ESF+ mål. De blir även tryggare i sitt föräldraskap och det kan skapa förutsättningar för nästa generations ljusa framtid kopplat till utbildning och arbetsliv, samt att det även kan minska ungdomskriminalitet/gängbildning. Ingen ska lämnas efter, varken vuxen eller barn i Sverige.

Rekommendationer för framtida åtgärdssatsningar på systemnivå

 Målgruppen måste inkluderas i alla myndigheters kommunikation. Målgruppen blir utsatt och utanför i digitaliseringen. Många i målgruppen förstår bättre genom fysiska möten alternativt att ses på bild via digitala hjälpmedel, men här har få myndigheter och kommuner tillräckliga resurser och verktyg. Man behöver också hitta arbetssätt och verktyg som går att förena med höga krav på sekretess och datasäkerhet. Kunskapen om målgruppen måste öka inom alla myndigheter.

 Inläst information från myndigheter och utbildning. I Sverige är den mesta informationen i skriftlig form. Barn till analfabeter får en tung uppgift att tolka till sina föräldrar i olika sammanhang, vilket är en orimlig börda för många barn och unga vuxna. Alla myndigheter bör bygga en bank med information på olika språk som ljudfiler.

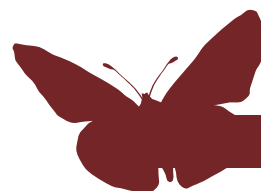
 Daglig verksamhet. En del i målgruppen, där praktik och arbetsträning inte leder vidare, bör ha rätt till någon form av daglig verksamhet. Detta för att inte hamna i segregation och utanförskap. Fokus ska ligga på utbildning, demokrati, jämlikhet och hälsa. Aktiviteten ska vara långsiktig och bygga på kontinuitet.

 Språk. SFI och övrig grundutbildning för vuxna måste anpassas för analfabetism. Målgruppen behöver en ny kursplan omgående. För en del i målgruppen kan en utökad kurs före nivå A vara gynnsam, men för merparten av målgruppen krävs en alternativ kursplan som ligger parallellt. De behöver också mer tid och en mer varierad metod, där växelverkan mellan teori och praktik sker för ökad förståelse. Utbildningen ska även kunna vara mer flexibel och varvas med praktik.

 Samhällskontor/medborgarkontor i alla kommuner. En plats som kan hjälpa analfabeter med nödvändiga myndighetskontakter, läkarbesök, skola osv. Varje ärende måste få ta den tid det behövs för att lösa problemet. Här har det framkommit olika förslag på organisation, men vi vill lyfta vikten av medverkan av volontärer som en framgångsrik resurs. Det finns Medborgarkontor i många städer och kommuner, men detta bör alla i målgruppen ha tillgång till för att öka chanserna till anställning.

 Lokala stödorgan bör utvecklas som en länk mellan arbetsgivare och arbetstagare. Stödperson kan vara med initialt på arbetsplatsen och sedan komma vid behov. Arbetsgivare måste ha rätt till ett tydligt stöd med tolktjänst regelbundet, samt alltid kunna hänvisa målgruppen till Medborgarkontor med de frågor som inte gäller anställningen.

 Arbetsmarknadsinsatser som till exempel extratjänster bör utökas och förlängas. Arbetsträning och förstärkt arbetsträning måste kopplas till ett fast handledarstöd som möjliggör handledning av mindre grupper och kontinuitet i aktiviteten. Åtgärderna bör vara inom en flerårig plan.

Rekommendationer för framtida åtgärdssatsningar på gruppnivå

 Bygga en modell som är en trygg plats för målgruppen. Det ska vara en daglig verksamhet, men tydliga mål som språk, demokrati, jämlikhet och hälsa. Här ska organisationen genomsyras av samverkan mellan berörda myndigheter, kommun, vård, utbildning och socialtjänst. Här kan daglig verksamhet, SFI och arbete vara integrerat. Varje individ ska ha en egen kursplan/trappa som är individanpassad. Modellen ska även utbilda om målgruppen för olika intresser lokalt, regionalt och nationellt. Denna modell ska sedan appliceras på olika platser i landet.

 Enklare arbeten måste tas fram för målgruppen. Förslagsvis arbeten för samhällsnytta som odling i stadsmiljö, promenader med personer boende i äldreboende, städning i offentliga rum, arbete på Parklek med barn mm. Med de krav som finns idag på arbeten, är vägen till anställningsbarhet för lång för målgruppen.

 Vården måste bli mer tillgänglig och få ökade resurser för målgruppen. Förslagsvis bör specifika vårdcentraler specialisera sig på målgruppen, tex tre dagar i veckan. Dessa ska vara lokala, men ingå i ett regionalt nätverk. Ohälsan är påtaglig och detta motverkar möjligheten att komma i arbete. Det bör finnas tätare vårdkontakter i en långsiktig plan.

Rekommendationer för framtida åtgärdssatsningar på individnivå

 En holistisk sammanhållen långsiktig plan måste finnas på system-, grupp- och individnivå för målgruppen. Pauserna som uppstår mellan SFI, praktik, arbetsträning, arbetsmarknadsinsatser måste minimeras. Dessa motverkar etablering på arbetsmarknad och integration i samhället. Planen bör ligga över flera år.

 Vuxna i målgruppen bör ha rätt till stödperson, på samma sätt som ensamkommande barn/unga.

Slutligen menar förstudien att om inte systemförändringar görs riskerar Sverige att denna målgrupp blir en ny underklass, vilket varken är i linje med ESF+ målområden eller UNHCR:s Globala Hållbarhetsmål där ingen ska lämnas efter. Även med stöd av Barnkonventionen²⁹ rekommenderar förstudien att systemförändringar i Sverige sker, då det i många fall är orimliga bördor som barn till målgruppen bär.

29 Barnkonventionen, <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

13. REFERENSER

Barnkonventionen, <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

Europeiska kommissionen, 2019

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/2019-european-semester-country-report-sweden_sv.pdf

Globala målen

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling>

Hattie, *Visible learning*, 2013

Hela människan, Slutrapport *Kvinna inför arbete Svenska ESF-rådet*, Stockholm Diarienummer: 2020/00753, juni 2021

Kursplan för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandare, Skolverket

<https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-svenska-for-invandrare-SFI/laroplan-for-vux-och-kursplan-for-svenska-for-invandrare-SFI/kursplan-for-svenska-for-invandrare-SFI>

Livstykets kvinnor, *Vi dricker te och lär oss E*, LL-förlaget, 2011

Merker- Siesjö, *Yallas väg till arbete- så gjorde vi*, 2014, Kira förlag

Merker- Siesjö, *Resan till Yalla: boken om kvinnorna på Yalla Trappan*, 2014, Kira-förlag

National Encyklopedin

Norrtälje Naturcentrum, *Möjligheterna utanför klassrummet, Norrtälje Naturcentrum och Hermods AB (stöd av Skolverket)*, 2016

<https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2019/02/M%C3%B6jligheter-utanf%C3%B6r-klassrummet-H%C3%A4fte-Utomhuspedagogik-som-en-metod-i-SFI-2016-SKOLVERKET-Hermods-AB-och-Naturcentrum-i-Norrt%C3%A4lje-SV-1.pdf>

Norrtälje Naturcentrum, Norrtälje kommun samverkansprojekt; *Naturen en väg till integration i Norrtälje kommun*. § 37 för att underlätta etablering av nyanlända i kommuner, Länsstyrelsen Stockholms län, 2018-2020

<https://norrtaljenaturcentrum.se/wp-content/uploads/2020/06/Slutrapport-Naturen-en-v%C3%A4g-till-integration-i-Norrt%C3%A4lje-kommun-2018-2019.pdf>

NOVUS 2019, Perspektiv 2019. *Två tusen svar från utsatta områden. Undersökning genomförd av Novus på uppdrag av The Global Village*

Pattyi, Notlöf; *Hon tog sin klänning och gick vidare ... och tog makten över sitt liv*,

Regeringskansliet (2016). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*

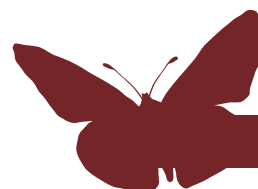
Svenska ESF-rådet, *Bakgrund till framtiden- en omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-20227*, diarienummer 2019/00190

Svenska ESF-rådet (2017). *Diskriminering i arbetslivet. Var finns den- och hur vi vet.*

Skolverket, *Grundläggande litteracitet. Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk*, 2016

Statistiska centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden*, 2019

Schlechty, *Shaking Up the Schoolhouse: How to Support and Sustain Educational Innovation*

BILAGA 1

Intervjuformulär till ESF+ Förstudie *Analfabeters väg till arbete*

Primär målgrupp:

1. Från vilket land kommer du?
2. Hur länge har du varit i Sverige?
3. Har du någon utbildning från ditt hemland? Vilken ?
4. Arbetade du utanför hemmet i ditt hemland? Med vad och hur fungerade det?
5. Har du fått någon utbildning i Sverige? Om ja; Vad? Var?
6. Hur skulle du vilja ha din utbildning för att lära dig svenska snabbare?
7. Har du haft något arbete i Sverige? Om ja; Vad ? Var? Hur länge?
8. Har du tagit del av några arbetsmarknadsinsatser? Praktik? Arbetsträning? Om ja; Vad? Var? Hur länge?
9. Vill du jobba i Sverige utanför hemmet?
10. Vilket jobb skulle du vilja ha i Sverige? Drömjobb? Vilket jobb känns det rimligt att kunna få tycker du?
Vilka kompetenser har du? Vad är du bra på?
11. Vilka myndigheter är svåra att samarbeta med? Får du någon hjälp?
Om ja; Vem hjälper dig med myndighetskontakter?
12. Vem hjälper dig mest med att fylla i blanketter och förstå olika dokument?
Vem hjälper dig med ärenden gällande:

Kommun/Socialförvaltningen	Försäkringsbolag
Kommun/ Arbetsmarknadscenter	Försäkringskassan
Din barns utbildning	Busskort/transporter
Din utbildning	Banken
Vården/sjukhuset/optiker/sjukgymnastik/kurator	Telefon och appar
Tandläkare	Bank-ID
Arbetsförmedling	
13. Har du tillgång till dator? Var har du tillgång till internet?
14. Får du tolktjänst när du har behov av det? Känner du dig trygg med tolk?
15. Tycker du att du får det stöd av Sverige som du behöver för att kunna börja arbeta? Hur vill du ha hjälp?
16. Övrigt

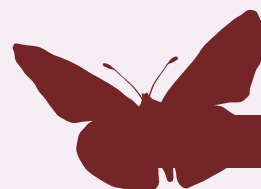
BILAGA 2

Intervjuformulär till ESF+ Förstudie *Analfabeters väg till arbete*

Målgruppens anhöriga:

1. Från vilket land kommer du?
2. Hur länge har du varit i Sverige?
3. Kan din mamma eller pappa läsa och skriva på sitt modersmål? Vilket är det?
4. Kan din mamma och pappa svenska? Läsa, skriva, tala och lyssna?
5. Vilken utbildning har du fått i Sverige? Om ja; Vad? Var? Går det bra? Vad är svårast?
6. Vad är svårast för dig med att ha en förälder som inte kan läsa och skriva?
7. Vilket jobb skulle din förälder vilja ha? Vad skulle han/hon passa till?
8. Vilket är ditt drömjobb? Vilket jobb skulle du vilja ha?
9. Vilka myndigheter är svåra att samarbeta med för din förälder?
Vem hjälper henne/honom med myndighetskontakter?
10. Vem hjälper henne/honom med ärenden i

Kommun; Socialförvaltningen	Arbetsförmedling
Kommun; Arbetsmarknadscenter	Försäkringskassan
Skolan	Busskort
Vården/sjukhuset/sjukgymnastik	Banken Använder hon/han telefonbank eller fysisk bank?
Optiker	Telefon och appar
Psykiatri/kurator	Bank-ID
Tandläkare	Praktikplats, arbetsplats
11. Tycker du att din förälder får det stöd av Sverige som han/hon behöver för att kunna börja arbeta?
Vilken hjälp skulle behövas?
12. Vad är det svåraste med att ha en mamma/pappa som inte kan läsa eller skriva på modersmål?
Och inte då heller på svenska? Vad skulle ni som familj behöva stöd ifrån samhället?
13. Anser du att din förälder diskrimineras i Sverige? Jämställdhet?
14. Övrigt

BILAGA 3

Intervjuformulär till ESF+ Förstudie *Analfabeters väg till arbete*

Myndigheter, vård mfl:

1. Vilken erfarenhet har du av målgruppen. Kontaktytor?
2. Anser du att din organisation har beredskap för att vara en resurs för målgruppen på samma sätt som för en person som kan läsa och skriva? Om inte; var är svårigheterna och bristerna?
3. Vad ser du som de stora hindren för målgruppen för att etablera sig på arbetsmarknaden?
Individ, grupp och organisation. (språk, jämställdhet, kultur, tillgänglighet, psykisk och fysisk ohälsa)
4. Var ser du att systemen glappar?
5. Är sekretessen ett hinder? I vilka situationer?
6. Har du upplevt att målgruppen diskrimineras? Hur?
7. Vilka stöd och åtgärder anser du att målgruppen borde få rätt till för att öka chanserna till etablering på arbetsmarknaden?
8. Om du är arbetsgivare? Vilka är svårigheterna med att anställa en person med låg grad av litteracitet?
Vilket stöd skulle du behöva som arbetsgivare?
9. Om du fick föreslå åtgärder för ökat stöd till målgruppen för att komma i arbete snabbare, vilken skulle det vara?
10. Vad saknas finansiering för att utveckla i er organisation för att målgruppen ska komma i arbete?
11. Vilka samarbeten saknas?
12. Övrigt

BILAGA 4

Samtliga intervjusvar som ligger till grund för förstudien under kapitel 10. RESULTAT AV GENOMFÖRANDE

10.1. Intervjuer med målgruppen;

10.1.1. Tidigare utbildning och arbete

Inom målgruppen har merparten ingen tidigare utbildning, men en del har gått något eller några år i skolan som barn. Många kommer från samhällen där alla vuxna är analfabeter. De kände ingen vuxen som kunde läsa eller skriva i hemlandet. De har levt i samhällen där praktisk kunskap är det enda som existerat. De flesta har aldrig arbetat utanför hemmet, men en del intervjuade män och kvinnor har gjort det, men då ofta blivit avlönade i form av varor som till exempel grönsaker.

10.1.2 Utbildning i Sverige

På frågan om målgruppens möte med svensk utbildning har de flesta intervjuade gått 1-2 år på SFI, men inte klarat nivå A. En del berättar att de fortfarande bara kan skriva sitt namn. De framhåller alla att metoden inte fungerar för dem. Flera lyfter att modersmålshandledare ökar förutsättningarna att lära, men att de trots det inte alls klarar måluppfyllnaden i rådande kursplan. Många lyfter stressen de känner från systemet att studera heltid. De kan inte studera på egen hand hemma. Flera framhåller även att de skulle haft bättre förutsättningar om de fått börja när de inte var i kris vid ankomst till Sverige. De flesta önskar en praktik parallellt med SFI. Här kommer exempel på svar från målgruppen om SFI:

"Jag vill ha en praktisk utbildning. Det måste vara praktik i kombination med undervisning. Jag skulle vilja att jag fick lära mig ord som var viktiga för ett möjligt yrke. Alltså en koppling till praktisk verksamhet."

"Jag har gått på SFI A. Det är jättesvårt. Jag lärde mig inget. Den svenska jag lärt mig har jag lärt mig på en arbetsplats där jag har förstärkt arbetsträning. Jag lär mig bäst genom att lyssna på andra och att repetera många gånger i praktiskt arbete."

"Jag måste bli frisk först i min nacke innan jag kan börja på utbildning. Tiden på SFI var meningslös för mig. Så är det också för många andra. Vi var inte mottagliga för studier då."

"Jag har gått flera år på SFI, men klarar inte A-kursen. Jag kopierade bara om inte studiehandledaren var där och tolkade. Studiehandledare är modellen. Annars förstår vi inget, utan kopierar bara lärarens bokstäver. Den utbildningen fungerar inte för oss som inte kan läsa och skriva. Jag har gått där flera olika perioder. Vi måste få hjälp från grunden. Jag har aldrig hållit i en penna eller använt papper tidigare i mitt liv. Aldrig en dator eller iPad. Det känns som mitt minne är helt fullt när jag sitter i klassrummet. Jag glömmer allt. Detta är fel metod för mig och oss vuxna analfabeter. I varje fall för oss som är lite äldre. Jag känner så många från Afghanistan som är i samma situation här i Sverige. Kan vi inte skriva och läsa får vi inte arbete, så jag ser inte vägen framåt."

"SFI var bortkastad tid för mig. Jag har varit där nästan i 4 år och bara kopierat. Det är den aktivitet Sverige anvisat mig till. Kursplanen är för svår och sättet att lära fungerar inte för en person som mig. Jag kommer från Somalia och bott på en gård i en by. Ingen kunde läsa och skriva. På SFI flyttade de upp mig till B-kursen fast jag inte ens kan skriva mitt namn. Jag räknar fortfarande bokstäverna till mitt namn efter många år i Sverige, för att se om namnet bli rätt stavat. Nu har de talat om att jag ska testa C-kursen om jag ska börja på SFI i höst. Hur tänker de? Detta är ju meningslöst. Jag vill ha ett arbete där min muntliga

förmåga i svenska kan räcka. Detta är slöseri med tid och faktiskt bortkastad tid. Jag tror inte att det är någon idé för personer som jag att gå på SFI. Teori är för svårt för oss som är lite äldre. Jag har ända sedan jag kom till Sverige bara önskat mig ett enkelt jobb. Lönen behöver inte vara hög. Om jag fick arbeta i grupp skulle jag interagera med andra och lära mig mer språk också. Jag vill bara arbeta varje dag. Det skulle vara viktigt för mig som mamma och förebild för min dotter. Det är frustrerande som det är nu och fortsätter aktiviteterna så här med pauser och bara praktik, är det bättre att jag blir sjukpensionär. Jag vill bara ha ett städjobb. Det är jag bra på. Arbetsförmedlingen säger att språket är nyckeln, men det går ju ej för mig. Det är svårt att se en utväg!"

"Jag tror att jag skulle klara SFI nu, men nu har jag förbrukat min tid. När jag skulle vara på SFI mådde jag så dåligt fysiskt och psykiskt och jag var helt förvirrad över det nya samhället. Jag var inte mottaglig. Jag tror att vi skulle må bra av att få en bostad och hjälp att förstå samhället först. Hur är det att leva här? Hur fungerar bussar? Vad är viktigt i Sverige? Vad är demokrati? När allt kändes mer stabilt skulle jag börja på SFI och då hade jag haft bättre förutsättningar att klara studierna och därmed få arbete."

10.1.3 Arbetsmarknadsinsatser

På frågan om målgruppen deltagit i några arbetsmarknadsinsatser som till exempel praktik, förstärkt arbetsträning svarar alla ja. De flesta som har intervjuats har haft praktik i någon period och förstärkt arbetsträning, om än en mycket kort period. Det framkommer från flera att de inte riktigt förstår syftet med arbetsträning och praktik, utan känner sig ibland utnyttjade och de har svårt att förstå varför man inte kan få ett arbete direkt. Flera har svårt att förstå syftet med arbetsträning och hur det kan leda vidare till anställning. Många känner hopplöshet och missmod. De som lyckats få en extratjänst (en arbetsmarknadspolitisk anställning som finansieras av Arbetsförmedlingen – där syftet är att långtidsarbetslösa och nyanlända personer ska få arbete och en stärkt position på arbetsmarknaden) säger att det är den bästa perioden då de var trygga i en aktivitet i ett helt år. En kvinna säger också att den pågående Extratjänsten gjort att hon för första gången sedan hon ankom Sverige 2014 ser en möjlig väg framåt. Hon har lärt sig så mycket språk, om hur en arbetsplats fungerar och fått mycket bättre självkänsla. Det som alla intervjuade lyfter är att de inte förstår alla pauser som blir mellan olika aktiviteter som samhället anvisar. Det är otryggt och de ser inte vägen till målet för en anställning.

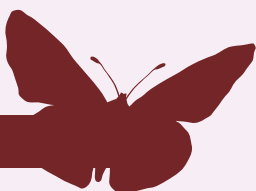
"Jag måste vara i praktik som jag är nu. Att vara trygg på en arbetsplats. Jag vill stanna här. Det är otryggt att bara vara korta perioder på olika ställen. Jag ser inte vägen fram till arbete."

10.1.4 Myndighetskontakter

Vilka myndigheter är svåra att samarbeta med? Får du hjälp? Vem hjälper dig med myndighetskontakter? Här svarar alla intervjuade att de inte klarar myndighetskontakter eftersom de inte kan läsa eller skriva, samt att många även har svårt att klara telefonsamtal på egen hand. De behöver fysiska möten. Här svarar merparten att det är deras minderåriga barn eller vuxna barn som hjälper dem. En utmärkande enhet som verkar fungera bra är vårdcentralen där de flesta intervjuade känner sig trygga med tolktjänst. Nedan följer några uttalade från intervjuade om myndighetskontakter:

"Alla myndighetskontakter är svåra. Det är svårt att förstå systemet. Jag känner mig inkompetent och vilsen. "

"Jag blir ofta missförstådd. Det är svårt att vara analfabet i samarbete med myndighet. Till exempel skulle jag igår förnya min dotters pass. De sa att det måste vara två vårdnadshavare som skrev under. Vi har inte haft kontakt med min man på många år."

Han är nog kvar i Somalia om han lever. Jag förklarade. De sa att de inte kunde hjälpa mig. Jag diskrimineras ofta för att jag är analfabet, men vet mina begränsningar. Ofta ser jag ingen utväg utan återvändsgränder dyker upp."

"Alla myndigheter är svåra att samarbeta med. Min äldsta son hjälper mig."

"Alla är svåra men Socialförvaltningen är svårast. Handledarnas tålmod tar slut. Jag misslyckades bara, men försöker nu klara mig själv. Andra vänner och bekanta hjälper mig att fylla i blanketter. Blir det fel får det lösa sig sedan. Jag kan inte förtrösta på handledare, utan måste försöka ta mig fram själv med andra kontakter som hjälper mig."

10.1.5 Arbetsdrömmar

Här svarar alla intervjuade att de vill ha ett praktiskt arbete som städning, arbeta på förskola, arbeta på en gård, jobba i kafé, diska eller tvätta. En faktor som flera intervjuade lyfter är att de önskar ett arbete där deras muntliga förmåga att tala svenska skulle vara tillräcklig och att det fanns förståelse på arbetsplatsen för deras tillstånd med analfabetism eftersom de inte ser att deras tillstånd kommer förändras i den takt som svenska systemet kräver. De vill arbeta och få en egen lön.

10.1.6 Förslag på ytterligare stöd

På frågan om målgruppen tycker att de får det stödet av Sverige som de behöver för att kunna börja arbeta svarar merparten att det är svårt att svara på. Flera lyfter att de har mycket svårt att förstå det svenska systemet fast de försöker. Några menar att det bör skapas andra utbildningar för dem och enklare arbete så att det skapas förutsättningar för dem att komma i aktivitet och göra rätt för sig. De vet att de måste kunna läsa, skriva och förstå en svensk arbetsplats. Vägen dit känns oändlig för de flesta. SFI- utbildningens kursplan är inte anpassad för en analfabet, samt att det saknas platser där det var accepterat att vara analfabet och ändå ses som en positiv resurs. De önskar att Sverige hade fler enkla arbeten där det räckte med muntlig förmåga i svenska. I intervjuer framkommer också att det behövs med tolkstöd på arbetsplatserna för att de ska kunna fungera.

Det framkom också vikten av att värdet att vara i olika sammanhang och känna sig sedd och bekräftad. Den isolering som många ur målgruppen känner idag måste undanröjas och här har både kommun och civilsamhället en stor viktig gemensam roll. Här kommer några svar från intervjuade;

"De säger att jag måste lära mig språket, men det är omöjligt på SFI. Jag pratar ganska bra svenska nu. Jag har gått där lång tid och utbildningen fungerar inte för oss som är analfabeter och lite äldre. Varför ser ingen det? SFI måste förändras för oss. Jag vill ha ett enkelt arbete där de vet mina förutsättningar."

"Eftersom man måste kunna språket bra vet jag inte vad jag ska göra. Jag är över 60 år och det är omöjligt för mig att lära mig läsa och skriva. Jag vill fortsätta att arbeta med odling. Om jag skulle fungera ännu bättre på arbetet skulle det vara bra med regelbunden tolktjänst med kollegor och chef."

10.2 Intervjuer med anhöriga till målgruppen

Här har vi intervjuat barn och ungdomar till målgruppen. Många i målgruppen är ensamstående förälder i familjen, men hos en del intervjuade är båda föräldrarna i prioriterad målgrupp och därför är deras synpunkter relevanta i högsta grad.

10.2.1 Utbildning i Sverige

De intervjuade är nöjda med sina utbildningar i Sverige och har fått fint stöd. De anser att det är svårt att klara gymnasiet bra. De framhåller att den mesta svenskan de har de lärt sig samt hur det är i samhället, har de lärt utanför skolan.

"För oss unga går det bra att lära svenska snabbt. Jag kunde lite engelska och det var bra i början. Vi unga får mycket stöd. Jag fick stödperson när jag kom som ensamkommande. Varför får inte de vuxna det, våra föräldrar?"

10.2.2 Svårigheter för föräldern

Vad tror du är det svåraste för din förälder med att vara analfabet? Här svarar de att det svenska systemet är svårt och att det också blir svårigheter när föräldern döljer att den inte kan läsa och skriva. Det följer med många missförstånd då. Målgruppens anhöriga menar även att målgruppen inte klarar förväntade studier på SFI. De upplever att föräldrarna är ledsna för det och ibland uppgivna.

"Mamma förstår inte alls systemet. Jag försöker hjälpa till så gott jag kan. Hon klarar sig dåligt i samhället. Hon kan inte klockan och det är bara ett problem som skapar massa svårigheter".

"Allt ska skötas med dator och appar. Det är jättesvårt och min mamma kan inget av det. Hon mår dåligt för att hon inte kan lära sig svenska. Hon är ofta ledsen och jag tror hon är deprimerad. Hon är bara hemma nu".

10.2.3 Svårigheter att vara anhörig till målgruppen

På frågan vad som är svårast med att ha en förälder som inte kan läsa och skriva svarar det att de inte tänkt så mycket på det. Det är deras vardag. Det gäller att hjälpas åt i familjen framhåller de. Men de lyfter att det är tröttsamt och tar mycket tid. Många lägger mycket av fritiden på att hjälpa föräldrar med alla papper, läkarbesök, myndighetskontakter, betala räkningar mm. Detta arbete gör också att de ibland måste gå från skolan på dagtid för att hjälpa till på olika sätt i systemet.

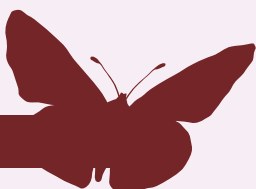
"Det är jobbigt. Jag är trött på att ha så lite fritid. Jag vill vara med kompisar och träna mm. Men det är jobbigt. Ibland känner jag mig väldigt deprimerad"

10.2.4 Jobbdrommar

På frågan vad de tror att föräldrarna skulle passa att arbeta med svarar de flesta enkla praktiska arbeten som städning, trädgårdsskötsel mm. I intervjun frågas också om de anhörigas drömjobb och då svarar flera att de har drömmar om akademiska yrken, men vet att det inte kommer gå. De måste skaffa arbeten snabbt så de kan vara med och försörja familjen, och att studera på annan ort skulle inte fungera då de måste hjälpa till hemma.

"Mitt drömjobb är att bli elektriker eller arbeta med vattenkraft."

"Jag skulle vilja arbeta med ekonomi. Men jag måste satsa på familjen och finnas här så ett praktiskt arbete som rörmokare blir bättre. Då kan jag få arbete snabbare. Nu arbetar jag i äldrevården i sommar för att försörja familjen."

10.2.5 Myndighetskontakter

På frågan vilka myndighetskontakter som är svårast, svarar de att det gäller samtliga myndigheter de kommer i kontakt med, men framför allt med Socialtjänsten. Hos merparten av de intervjuade anhöriga är de som ansvarar för föräldrarnas myndighetskontakt. Gällande skolan är det lite olika men många skolor försöker stötta, och här svarar barnen även att de inte tror skolan verkligen förstår vad det innebär med analfabetism.

*"Socialen är svårast. Det är överklagan. Och många turer hit och dit. Jättejobbigt. Fakturor mm blir fel och det är jobbigt också."
"Jag har berättat att min mamma inte kan läsa och skriva för mina lärare. Jag tror de försöker förstå och tror att de anpassar.
Men jag tror inte riktigt de kan sätta sig in i en analfabets situation. Här skulle man nog behöva förklara mera".*

10.2.6 Tycker du att din förälder får det stöd av Sverige som han/hon behöver för att kunna börja arbeta? Vilken hjälp skulle behövas?

Här svarar några intervjuade att de inte tänkt i de banorna. Det handlar ofta bara om att lösa akuta behov hemma. De svarar att Sverige försöker. En intervjuad svarar, "SFI är enda utbildningen. Men det är svårt för analfabeter. Det bästa vore med en utbildning som är mer praktisk. Praktik är det som skulle behövas och att få stanna en längre tid där. Detta känns hopplöst". Flera intervjuade svarar att de tror att målgruppen behöver tolkstöd och annat stöd som handledning, om det ska fungera på arbetsplatsen.

"Ett förslag är också om mer tolkstöd på arbetsplatsen eller praktikplatsen tror jag. Om man visar henne några gånger och förklarar vet jag att hon skulle fixa arbetsuppgifter fint. Mamma är snabb, smart och positiv- men hon kan inte läsa eller skriva".

10.2.7 Samhällsstöd

Vad är det svåraste med att ha en mamma/pappa som inte kan läsa eller skriva på modersmål? Och inte då heller på svenska? Vad skulle ni som familj behöva stöd ifrån samhället? De anhöriga framhåller att de vuxna behöver en stödperson som kan hjälpa till i myndighetskontakter, samt att förstå hur systemet fungerar för att få ett arbete. Här svarar merparten att de gör väldigt mycket hemma för sina föräldrar i allt de behöver kontakt med samhället och för att få ett arbete. De lyfter också att om inte de gjorde det, vet de inte vem som ska hjälpa deras föräldrar.

"Det är jättejobbigt. Jag orkar inte hålla på hela tiden. Jag är deprimerad. Jag försöker träna varje dag för att må bättre. Vi har en godeman men hon bara berättar för mig vad jag ska göra. Jag önskar hon kunde göra mer saker för mamma och pappa. Nu säger hon vad vi ska göra och så måste jag göra det."

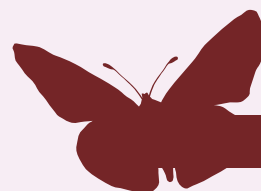
"Det är svårt att svara på. Det är svårt att ha det så här. Jag hjälper alltid till eller är med. Eller min bror. Men precis som ensamkommande unga fått stöd av Sverige borde de vuxna få det."

10.2.8 Diskriminering och jämställdhet

På frågan om de anser att föräldern diskrimineras svarar alla lite svävande. Men som en intervjuad svarade;

"Men eftersom hon inte kan läsa och skriva kan man ju kanske säga det. Hon klarar sig inte ensam. Hon är helt beroende av oss barn. Hon har varit i Sverige i 7 år. Hon kan inte klara sig här i svenska systemet ensam".

"Det är svårt att säga men de har svårt att ta sig in i samhället. Mamma är ofta ledsen för att hon inte kan lära sig svenska och därför inte klarar SFI mm. Min syster mår psykiskt dåligt och är sjuk hemma."

10.3 Intervjuer med företrädare för myndighet, kommun, Arbetsmarknadscenter, utbildning, arbetsgivare mfl

I denna del är de intervjuade representanter från myndigheter, kommun, vårdbolag, utbildningsanordnare, sociala företagare, näringsliv, stiftelser mfl. De representerar sina organisationer, men svaren är personliga. Vid sammanställningen av intervjusvar identifierades sju områden. Dessa kommer att beskrivas nedan, inklusive de behov och problem som identifierades för varje delområde. Observera att resultaten presenteras utan någon form av inbördes rangordning. En närmre diskussion delges i slutsatser och diskussion i förstudien.

10.3.1 Tillgänglighet

I studien ställdes fråga om organisationen som personen företräder har beredskap att vara en resurs för målgruppen på samma sätt som för personer som är litterata. Här svarar alla att de inte har samma beredskap då svenska systemet bygger på hög grad av litteracitet, förutom de intervjuade organisationer som just är till för målgruppen som Yalla Trappan i Malmö eller Design- och kunskapscentrat Livstycket i Tensta, men dessa organisationer lyfter att det krävs stora resurser för lika tillgänglighet. Här följer några exempel på svar som stärker ovannämnda text. Företrädare för SFI menar att organisationen inte är anpassad för målgruppen. Det föreslås att målgruppen behöver en egen kursplan för att ha förutsättningar att ta sig igenom utbildningen. Målgruppen kommer många gånger från samhällen där de flesta vuxna är analfabeter. Det praktiska och konkreta är livet och vardagen. Många har alltså aldrig hållit i en penna eller använt ett papper. Här måste Sverige förstå att systemet måste förändras för målgruppen. Ett annat exempel är att skriftligt antagningsbesked skickas till alla på SFI, så även till analfabeter. Dessutom har en analfabet eller person med mycket låg grad av litteracitet samma antal studietimmar som en person som är litterat i många av landets kommuner. De kan få utökade timmar, men det krävs fler förändringar i utbildningssystemet för dem för att de ska alfabetiseras och knäcka läskoden bla. Här finns en stor okunskap bland politiker om målgruppen anser flera av de intervjuade. De förstår inte vidden av att vara analfabet i det svenska systemet. Arbetsförmedlingen erbjuder tolk och tycker det fungerar bra, men att fylla i blanketter och digitala formulär är svårt för målgruppen vilket gör att tillgängligheten är låg. Den utökade digitaliseringen minskar tillgängligheten för målgruppen på Arbetsförmedling och är ett allvarligt hot för lika tillgänglighet för alla. Socialförvaltning och andra förvaltningar på kommuner svarar att man absolut inte är tillgänglig på samma sätt för målgruppen som för andra, då det mesta är digitaliserat. Målgruppen kan inte ta till sig den information de behöver. Många blir helt utanför. Socialförvaltningen i Norrtälje kommun har dock några integrationsstrategier anställda som har i uppdrag att repetera med klienter, vilket ökar tillgängligheten. En del organisationer och arbetsgivare svarar att om de har externa projektmedel har de försökt möta upp målgruppen bättre med olika stöd, men det går inte att möta upp målgruppen på samma sätt i ordinarie verksamhet med gällande system. De har inte verktyg att arbeta med målgruppen. Här handlar det både om språk och kulturella barriärer.

"Nej. De har svårt att ta till sig information. Trots att vi har goda resurser att ha fysiska möten och tolktjänst."

"Nej verkligen inte. Målgruppen behöver hjälp en till en och det krävs bra verktyg."

"Nej, men vi har mycket bättre beredskap än andra arbetsplatser. Vi kan inte maila utan måste skicka film på enkel svenska, an-

vända tolk eller kommunicera genom målgruppens barn. På arbetsplatsen finns mycket bildstöd och alla kollegor vet att man inte kan läsa och skriva. Det är utmanande då svenskt system bygger på viss grad av litteracitet."

"Vi arbetar ju primärt med målgruppen i vårt företag och alla anställda har ett tänk att vara så tillgänglig som möjligt i alla led."

10.3.2 Hinder in på svensk arbetsmarknad

Vilka är då de stora hindren att ta sig in på svensk arbetsmarknad? Här har hinder uppmärksammats vid intervjuer. Detta är de hinder de intervjuade ser för målgruppen, men det är viktigt att poängtera vad en intervjuad sa: "Många myndigheter, utbildningsanordnare och arbetsgivare har inte heller förståelse för komplexiteten att vara analfabet i det svenska systemet. Här krävs mer kunskap, nya metoder, nya verktyg och systemförändringar."

SPRÅKET Alla intervjuade svarar att det primära hindret är språket. Hela vårt svenska system och vår arbetsmarknad bygger oftast på hög grad av litteracitet. För målgruppen måste teori och praktik kopplas samman. Vi måste hitta fler framgångsrika metoder i vuxenutbildningen för målgruppen.

"Språket är det stora hindret, men framför allt att hela myndighetsverige digitaliseras. Här blir det oerhört svårt. Talsyntes finns att tillgå på Arbetsförmedling, men det räcker inte alls. Det är en enorm utmaning för alla parter gällande digitalisering av systemen för målgruppen."

"Idag i Sverige är ju gymnasieutbildning en vattenpelare. Vägen är lång. Är den ens möjlig? Även om de lär sig lite svenska på SFI blir de inte litterata för att anställas."

"Språkutbildningen måste vara annorlunda- man måste visa ett äpple och sedan säga ordet äpple. Praktik och teori måste löpa sida vid sida. Om det är kommer personer som har gått i skolan i hemlandet är SFI kanske en möjlig väg in på arbetsmarknaden, men många i denna grupp har inte verktygen. Det behövs andra metoder som är kopplade till en praktik. Här är till exempel utomhuspedagogik utmärkt. Sverige har inte i dagsläget anpassade utbildningssystem för målgruppen. De yngre ska ses i ett resursperspektiv. Vad kan du? Vad vill du? Sedan får man en anpassad utbildning som är mycket konkret. De äldre i målgruppen har ofta svårt att lära sig språket, men man bör prioritera muntlig förmåga."

"Det krävs en mer individanpassad och flexibel utbildning för att lära en vuxen analfabet läsa och skriva och bli så pass litterat som det förväntas av den svenska arbetsmarknaden och systemet."

"Även om de har goda muntliga förmågor räcker det sällan. Svenska utbildningssystemet är för svårt för dem att ta till sig. På individ- och gruppnivå kan vi märka en frustration. De kan inte ta till sig utbildning, ekonomi, digitala samhället, de förstår ej att de får en kallelse från Karolinska sjukhuset t ex, de förstår inte UNIKUM som är skolans lärplattform. Efter några år uppfattar jag att de tappar hoppet."

KULTURELLA SKILLNADER är ett annat hinder som merparten av de intervjuade lyfter.

"Hela kulturen är ett hinder. Många kvinnor har aldrig arbetat utanför hemmet. Att arbeta hemma är även viktigt för kvinnorna, fast de vill ha ett arbete i Sverige. I själva organisationerna krävs mer handledning för att lyckas på arbetsplatsen och även få en språkutveckling och progression på olika sätt i etableringen."

"Familjen är viktigast. Många har stora familjer så barnens utvecklingssamtal, läkarbesök mm tar mycket tid och då är blir studierna, praktiken och arbetet lidande. Sedan finns det andra kulturella saker som att man måste hälsa i hand eller att man bär slöja mm. Det kan bli krockar på arbetsplatsen."

RELIGION är också ett hinder som lyfts upp då den kan ha svårt att matcha svensk arbetskultur och arbetsplats.

"Bönestunder på dagtid samt Ramadan är också en problematik att förena med svensk arbetsmarknad. Även klädsel, seder och bruk kan krocka."

HÄLSA Andra hinder som hälsa eller rättare sagt ohälsa lyfter många. Många intervjuade svarar att ofta är ohälsan stor hos målgruppen. Psykisk ohälsa talar målgruppen sällan om utan det är fysiska ohälsan som det fokuseras på, men ofta hänger detta intimt samman. Ohälsan måste övergå till hälsa och de ska komma i anställning och den ska bli långsiktig och hållbar.

"Ohälsan stor- de ha fysiska och psykiska trauman. Ofta blir den psykiska ohälsan fysisk i form av ont i nacke och rygg."

"Ohälsa blir lätt en del av identiteten. Det sätter sig i kroppen att man inte är en del i samhället. På Yalla Trappan fokuserar vi på det vänstra benet om det högra är svagt. Fokusera på det friska. Man måste arbeta långsiktigt med attityder och värderingar."

"Man måste arbeta med att vända ohälsa till hälsa. På jobbet fokuserar man på arbete och förhållningssätt"

LÅG SJÄLVKÄNSLA Individerna har ofta låg självkänsla i det nya landet och det blir också ett hinder. Ett svagt språk förminskar ofta en människa radikalt i Sverige. Det finns sedan många andra delar som de inte förstår i svenska systemet och den svenska folksjälen, vilket gör att deras självkänsla sjunker. De känner att de inte passar in och har en känsla av misslyckande.

FÖRSTÅELSE AV DET SVENSKA SYSTEMET Detta är ett hinder som ofta tar lång tid att passera lyfter de intervjuade. Detta är något som Sverige borde lägga större vikt vid initialt framkommer vid flera intervjuer.

"Jag tror att det grundläggande problemet för målgruppen är att förstå hur det svenska systemet fungerar. Man måste förstå rollerna och begreppen, som t ex "etablering". Man måste förstå vilken roll Arbetsförmedling har, vilken roll Arbetsmarknadscenter eller vilken roll Försäkringskassan har. Man måste förstå VARFÖR man ska arbetsträna, då syftet är att lära sig svenska arbetslivssystemet och att synliggöra olika förmågor som kan passa vid matchning på arbetsmarknaden."

"Många kvinnor från målgruppen vill arbeta utanför hemmet, men vet inte hur man tar sig dit. De förstår inte alls systemet och alla glapp som uppstår".

JÄMSTÄLLDHET Detta är också ett hinder som är generellt i samhället, men extra komplext bland målgruppen. Många i målgruppen har aldrig arbetat utanför hemmet i sitt hemland. I Sverige kan det hända att kvinnan kommer i praktik eller arbete, medan mannen i hemmet är arbetslös. Här kan en maktförskjutning ske i hemmet och det kan vara farligt. Det är inte heller alltid accepterat att kvinnan arbetar varken på individ- eller gruppnivå.

"Målgruppen kan tycka att vissa uppgifter är olämpliga som att bära en bänk men de gör det. Det är också ovant inom många kulturer att kvinnan arbetar utanför hemmet så ibland "bevakas" de på jobbet. VAB tas också oftast ut av kvinnan, fast mannen är hemma eller båda är i aktivitet"

"På vår arbetsplats fokuserar vi på det som är gemensamt och inte det som skiljer oss. Vi måste LEVA jämställt varje dag. Försöka bryta mönster. Om det blir VAB så fråga varför mannen inte kan vara hemma. Fråga varje gång. Grunden för jämställdhet är att få en anställning och en egen lön. På Yalla Trappan har vi ett systraskap. Ett exempel är att vi en kväll skulle ha ett boksläpp. En kvinna fick inte gå ut på kvällen. Men på dagtid levde vi jämställt på Yalla. Hon frågade mig; Vill du att jag kommer? Jag svarade att det bestämmer hon själv. Man kan inte pressa människor till förändring om de inte kan bära det själva."

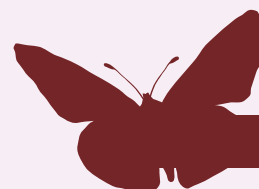
"Många kvinnor från målgruppen vill arbeta utanför hemmet men vet inte hur man tar sig dit. En viktig erfarenhet vi även har är att ta reda på vilka som vill arbeta utanför hemmet eller inte."

RÄDSLOR är också ett hinder som särskilt de intervjuade lyfter som inte är myndighet. De har uppfattat att målgruppen ofta är rädda att göra fel. De är rädda att komma för sent, rädda att ta fel buss, rädda att räkna fel, rädda att säga att de inte förstår osv. En intervjuad lyfter också att arbetsgivare känner rädsla för att anställa då man saknar verktyg att arbeta med målgruppen.

"Många i målgruppen är rädda att göra fel. Tänk vilket hinder det är att inte kunna klockan som vuxen och så ofta du riskerar att misslyckas och göra fel".

OVANA ATT FUNGERA I ETT DEMOKRATISKT SAMHÄLLE lyfts av många. Man måste arbeta från grunden med demokrati och jämställdhet menar de intervjuade som arbetat nära målgruppen. Det framkommer också att detta tar mycket lång tid och här sker en krock med svenska systemet då man bör bli anställningsbar snabbt.

"Att förstå vad en arbetsplats är, är ett stort hinder. På Yalla trappan arbetar vi med demokratiska processer. Att vara medbestämmande och delaktig kan vara en mycket lång process. Detta måste Sverige förstå."

"De måste förstå vad demokratiska processer är och det är väldigt svårt. På en svensk arbetsplats förväntas du delta i demokratiska beslut och säga vad du tycker. Det är mycket ovant för många i målgruppen."

Skapa en ny identitet är också ett stort hinder och det tar tid. Att skapa en yrkesidentitet som inte funnits på flera hundra år i familjen eller släkten. Identiteten är ofta starkt knuten till familjen och släkten.

10.3.3 Systemglapp

På frågan var systemet glappar så säger samtliga att det gör det på många ställen och att målgruppen då riskerar hamna mellan stolarna, samt få låg progress i etablering mot svensk arbetsmarknad. Här svarar de intervjuade att glappen sker på alla nivåer. Det blir glapp mellan individen och information. Glapp mellan individ och förväntningar från svenska samhället. Målgruppen slussas runt med korta insatser och snart är de åter på ruta A. De går på SFI, sedan är de hos Arbetsförmedling, de får praktik, sedan tillbaka till SFI och sedan arbetslös. Det finns glapp mellan nästan alla övergångar mellan olika aktiviteter som utbildning, praktik, arbetsträning mm. SFI är ett begränsat antal timmar och fast de gör sitt bästa upplever de att de inte duger eller inser själva att metoden är meningslös för dem. Systemet fungerar ej. Även inom arbetsträning får man för lite handledning och blir ensam mycket, vilket då inte leder till språkutveckling och ökad anställningsbarhet. Glappet mellan SFI och praktik blir ofta för långt. Sedan menar företrädare för SFI att det finns ett glapp mellan plikt och rättigheter. Man har rätt att gå på SFI, men också skyldigheter och ansvar. Kursplanen är inte anpassad för analfabeter eller personer med mycket låg grad av litteracitet och man förväntas studera hemma, vilket många inte kan. Här glappar systemet.

Vid intervjuer med idéburen sektor framfördes kritik mot att det saknas samverkan mellan civilsamhälle och statliga – och kommunala system för målgruppen. Civilsamhället är en stark och viktig kraft i ett samhälle.

"Systemet är väldigt stelbent och man ser inte individen. Som systemet är nu med antal dagar och timmar, blir det varken effektivt för individ eller system. En systemförändring måste ske. Allvarliga glapp är mellan aktiviteter. Först slutar de på SFI. Sedan går de till AF. Sedan blir det väntan. Sedan kan det bli praktik. Det blir onödigt många pauser."

"Det krävs samordning mellan insatser och åtgärder med MÄNNISKAN i centrum. Denna målgrupp kan inte bara vara ett personnummer."

"Överallt. Det är nödvändigt att fläta ihop kommun, vård, civilsamhälle mfl. Det behövs kurser om målgruppen hos riksdag, regering, myndigheter, kommunpolitiker, förvaltningar kommun, vård- ja överallt för att förstå målgruppen. Vem är det vi lagstiftar kring?"

"Det finns alltid regelsystem som glappar. Yalla Trappan försöker vara en bro och se till individens bästa. Det största glappet är väl välfärdssystemet. Det krakelerar och säljs ut som till exempel Arbetsförmedlingen. Det ska vara så lite utgifter som möjligt. Här blir det extra svårt för målgruppen. De har behov av fysisk handledning ofta för att det ska bli effektivt. Här finns ingen annan väg. Man borde öppna upp mer för Idéburet offentligt Partnerskap, IOP, i alla kommuner i landet. I Malmö har vi en IPO mellan Arbetsförmedling, Malmö stad och Yalla Trappan där vi samverkar. Det är bra."

"Det är bara punktinsatser. Korta aktiviteter på tre månader och det är för kort för målgruppen. Det tar lång tid för dem att lära sig både inom utbildningsinsatser, praktik, arbetsträning och anställning. Målgruppens individer skulle behöva en långsiktig plan på tex tre år. Samhället måste förstå att de är en person och inte ett personnummer. Här måste vi förstå att det är en människa."

"Framför allt är det att stora delar av samhället kopplat till utbildning och arbetsmarknad är digitaliserad. Här är de chanslösa. Det krävs en mycket bättre samverkan mellan Arbetsförmedling, Socialtjänst för denna målgrupp. Man måste se människan."

"Arbetsförmedlingen stormar i organisationen och antal handledare dras ner. En fysisk, tillgänglig handledare är helt central för att få målgruppen i aktivitet. Som det är idag uppstår glapp."

"Samverkan mellan SFI och Arbetsförmedling. SFI meddelar Arbetsförmedling att en individ har låg progress. Då borde vården kopplas in direkt för det är ofta dålig psykisk och fysisk hälsa. Så SFI, Arbetsförmedling och vården borde ha ett tätt samarbete så att det finns en plan framåt utan pauser och glapp."

"Det glappar mellan myndigheterna. Vi måste in med resurser tidigt. De måste få aktuell samhällsintroduktion och information tidigt."

10.3.4 Sekretess

Frågan som ställdes var om sekretess är ett hinder för målgruppen att komma i arbete. Auktoriserad tolktjänst är en god hjälp i många fall i systemet och då fungerar sekretess bra. Men sekretessen är ett hinder mellan organisationer lyfter de flesta intervjuade fram. Dock finns det bra exempel i kommuner som har LÖK-möten (Lokal Överenskommelse) där man kan lösa saker för en individ att komma vidare mot anställning och försök att se helheten. Man måste ha specialinformer i vissa lägen och det är svårt i vårt system där sekretess är viktigt framhåller flera intervjuade parter. Många i målgruppen förstår inte alls sekretess och det skapar ännu mer oförståelse för systemet och att ta sig framåt. Sekretessen blir ett hinder i det situationer som samhället och arbetslivet kräver t ex telefonsamtal och digitala plattformar med identifiering. Här behöver ofta målgruppen hjälp av en familjemedlem eller medmänniskor och då blir sekretessen ett hinder.

"Ja verkligen. Många gånger krävs det telefonsamtal för att lösa problem och då vågar de inte ringa. Många vill ses fysiskt. Då behöver de hjälp av SFI-lärare eller andra personer informellt och då kan man inte hjälpa då det krävs ID mm. Det blir problem att få BankID, försäkringar, läkarbesök mm. "

"Ja. Många kan inte ordna ett BankID och då kan inte någon utomstående hjälpa dem hela vägen. När arbetsgivaren behöver hjälpa dem med ärenden på Socialtjänsten stoppas vi av sekretessen. Arbetsförmedlingens ärenden stoppas av sekretess"

"Ja den är en stor problematik. Eftersom de inte kan ta del av digitala plattformar behöver de hjälp av barn, familj och vänner. Det blir då svårt att hjälpa dem fast man sitter bredvid varandra när de behöver hjälp på Arbetsförmedling, tandläkaren, Socialkontoret, banken, skolan.... Det känns som en överträdelse att hjälpa till. "

10.3.5 Diskriminering

Diskrimineras målgruppen? Här svarar alla att det gör målgruppen om man ser till hela systemet. Det är svensk standard att kunna läsa och skriva så diskrimineringen är stor, då allt är uppbyggt på god språklig förmåga och allt mer digitaliserat. De diskrimineras vid samhällsinformation. Hur ska de få den? Vi ser tex under pandemin att målgruppen inte får tillgång till information och att det inte finns kanaler att nå dem. Det är ett allvarligt problem i samhället. Andra exempel som lyfts är att kallelser till möten i vård, skola, myndigheter ofta skickas ut skriftligt. Eftersom målgruppen inte kan läsa blir det en diskriminering, då de ofta misslyckas och gör fel. De kommer inte till läkarbesök eller möte på arbetsförmedling för de har inte uppfattat informationen i kallelsen. Ett annat anmärkningsvärt exempel som kommit fram är att SFI:s kallelser till utbildning går ut skriftligt till alla, även de som man vet är analfabeter. De missar då sin plats och straffas sedan av samhället för det och det menar de intervjuade är diskriminerande.

"I ett samhälle som digitaliseras är denna målgrupp chanslös. Kvinnorna kan inte heller stå upp för sina och barnens rättigheter och då får de unga andra förebilder. Detta är livsfarligt i ett samhälle"

"Ja. Telefonsamtal är svårt och krävs i många situationer. De måste se den de talar med. Här har myndigheterna en viktig anpassning att göra. Framför allt om digitaliseringen ska öka"

"Jag kan ge ett exempel på diskriminering när jag arbetade på SFI. AF hade en ny blankett som alla skulle fylla i. SFI sa att vi kunde hjälpa eleverna på lektionstid. AF sa nej. Alla elever gick ner till AF. Ingen kunde hjälpa dem. De gick raka vägen tillbaka till SFI för att få hjälp. De fick sedan gå i – 15 grader tillbaka till AF. De blev utskälda. En man sa: Jag går aldrig tillbaka dit! Det är kränkande och diskriminerande av myndighet"

"Ja väldigt ofta. De kan inte fungera som medborgare i ett samhälle som ska vila på demokratiska principer. De diskrimineras gång på gång eftersom många myndigheter saknar förståelse för analfabetism."

"Ja hela tiden i det digitaliserade samhället."

"Ja eftersom de nästan jämt ska fylla i dokument så blir de diskriminerade bara man lägger fram dokumentet. Här är det väldigt stelbent och en förändring måste ske"

10.3.6 Stöd och åtgärder för ökade chanser till etablering på svensk arbetsmarknad

I intervjun ställs frågan vad målgruppen borde få rätt till för att öka chanserna på arbetsmarknaden. Flera menar att det borde vara en gemensam introduktion när man kommer till Sverige. Den ska handla om samhället. Hur fyller man i blanketter? Hur svensk fungerar svensk sjukvård? Hur fungerar svensk skola? Hur fungerar en svensk arbetsplats? Vad innebär demokrati? Vad gör de olika myndigheterna?

Flera lyfter även att en mer omfattande intervju med helhetsperspektiv och kartläggning bör göras initialt. Kanske kan man tillsammans se en målbild på svensk arbetsmarknad, tex att arbeta med städning eller i en trädgård. Man måste fråga vad individen vill och detta kan vara mycket ovant att en stat eller kommun gör på individnivå. Då vet individen, SFI-läraren, Arbetsförmedling mfl det och målet kan nås snabbare. Vården och flera andra intressenter menar att det måste vara mer fokus på hälsa. Individen måste må så bra som möjligt för att öka chanser till etablering på svensk arbetsmarknad. Det bör finnas tättare vårdkontakter i en långsiktig plan.

Det framkommer från flera intervjuade att det bör vara ett mer flexibelt system i de arbetsmarknadsinsatser som finns så de inte avstår för att riskera att förlora försörjningsstöd eller andra bidrag. De arbetsgivare och kommun som intervjuats menar att den förstärkt arbetsträning som målgruppen kan ha rätt till måste utökas med mer handledning för målgruppen. Arbetsträningen bör också vara mycket längre i tid för att ge ett möjligt resultat med anställning i svenskt arbetsliv framkommer vid flera intervjuer av Arbetsförmedling, Arbetsmarknadscenter och arbetsgivare.

Flera intervjuade framhåller att målgruppen självklart inte kan dras över en kam. En skillnad som så klart ändå kan variera på individnivå är ålder. De yngre som gått lite i skola i hemlandet kan lära sig svenska om SFI anpassas och kopplas ihop med det yrke de vill ha, tror flera intervjuade. Det behövs specialutbildningar. Grunda med språk och sedan praktik i det planerade yrket. Sedan tjänst med tolkstöd initialt. Med en sådan modell bör deras chanser öka. Men om vi talar om de i målgruppen som är lite äldre menar t ex företrädare för Design- och kunskapscentrat Livstycket med all sin erfarenhet att det krävs en daglig verksamhet för många i målgruppen. En modell borde skapas, t ex på Färsna gård i Norrtälje. Gruppen finns i hela Sverige och sedan kunde modellen appliceras på andra platser i hela

landet. Här ska teori och praktik kopplas samman, arbete med demokrati och jämställdhet ska vara fokus. Det ska vara en trygg plats där målgruppen ska känna stolthet att få vara. Det kan ge kvinnor med raka ryggar som sedan kan vara trygga stolta föräldrar hemma. I modellen ska utbildningar tas fram OM målgruppen som kan utbildas på system- och organisationsnivå. Hela SFI-utbildningen måste förändras för målgruppen framhålls från alla intervjuade som har insikt i utbildningen och god kunskap om målgruppen. Det måste finnas ett eget spår innan A-kursen eller parallellt med annan kursplan. Utomhuspedagogik är en utmärkt metod där teori och praktik kopplas samman, men det finns många andra goda exempel men teori och praktik måste vävas samman på daglig basis. Här finns många goda förslag på åtgärder från intervjuer:

"Jag tror också man behöver ha samtal och verkligen fråga vad människan vill. Sedan skapas en riktad utbildning in i ett arbete allt en daglig verksamhet. Vi hade en somalisk kvinna här på Livsticket. Jag kallade henne Drottningen. Hon ville arbeta med äldre. Vi hjälpte henne att studera. Sedan spurtade hon och fick en specialiserad vårdutbildning mot äldreården. Hon sökte sig till ett äldreboende på Södermalm i Stockholm. Hon reste varje dag från Tensta till Söder med ryggen rak- drottningen. Det skulle vara intressant att veta nu hur det gått för familjen och barnen."

"Det är en utopi att anställa. Svenska arbetslinjen fungerar sällan här. Det är många intervjuade som lyfter att analfabetism kanske bör ses som en funktionsnedsättning fast vissa delar kan överbryggas. En funktionsnedsättning som är utvecklingsbar."

"De borde ha rätt till försörjningsstöd och praktik samtidigt. Om ett provjobb dyker upp borde de få testa utan att avsluta en pågående praktik. Ibland vågar de inte ta timanställning för att de är rädda att tappa andra stöd och bidrag. Här borde flexibiliteten öka."

"De måste ha trygga platser att integreras på som tex Färsna gård i Norrtälje. Här känner de personalen, alla bemöts vänligt med respekt och höga förväntningar. Det krävs trygga arbetsplatser med mycket handledning som kan bli trygga plattformar. Det bygger ett tryggt system underifrån där tillit skapas."

"Målgruppen borde ha rätt att ha sin kontinuerliga aktivitet i daglig verksamhet. Skulle sedan en progression ske i språk, samhällsintegrering och god hälsa ska givetvis plattformen lotsa målgruppen vidare. Vid misslyckande kan de alltid återgå till plattformen tills vidare. Inga pauser. De skadar individ, grupp och anhöriga."

"Sverige måste vara mer öppna och låta målgruppen lära känna människor i början. Visa på naturen och allt det vackra. Välkomna och introducera. Visa tex hur man klär sig efter väder så de kan trivas bättre i klimatet. Målgruppen måste vara aktiv och inte inaktiv och instängd i en låda. Det måste talas mer med målgruppen. Negativa attityder och felaktig info om svenska myndigheter, polis mm måste det arbetas bort med. Vi ska alla lita på Sverige och myndigheterna."

"Man måste fokusera på hälsa. När de mår för dåligt kommer de bara längre från arbetsmarknaden. Det handlar även om en inställning att fokusera på friskhet istället för sjukdom."

"De måste ha trygga platser att integreras på som tex Färsna gård. Här känner de personalen, alla bemöts vänligt med respekt och höga förväntningar. Det krävs trygga arbetsplatser med mycket handledning som kan bli trygga plattformar. Det bygger ett tryggt system underifrån där tillit skapas"

"Mera vårdkontakter. De kommer sällan i kontakt med den vård som kan erbjudas i Sverige som läkare av olika slag, gynekologer, mammografi, kuratorer, psykologer, sjukgymnaster, optiker, hörselmottagning mm"

"När det inte fungerar på jobbet måste arbetsgivaren kunna få snabbt stöd att ge arbetstagaren. Detta måste utvecklas"

"Coompanion skulle vilja bygga upp socialintegrerade arbetsplatser. Målgruppen behöver blandas med andra målgrupper. Lämpliga platser kan vara livsmedelsindustrin, reparationsverkstäder mm. Det krävs finansieringsstöd genom handledning, lokaler mm"

"De borde också ha tillgång till ett Medborgarkontor så de kan få hjälp med olika saker i vardagen, så det inte belastar arbetsgivare."

"Att det fanns ett Medborgarkontor där de kände sig trygga. Att de där kunde få hjälp ända till problemet var löst och så klart lära

sig hur man gör, men så länge man inte kan använda digitala verktyg pga analfabetism måste man få hjälp. Kontoret bör vara professionellt men volontärer kunde vara inkluderade. Här ska man inte ge sig förrän "tanden är lagad och fakturan betald".

"Jag tror de skulle ha rätt till en kontaktperson som har fullmakt att hjälp atill med Bank-id, kontakter med Migrationsverket, kontakter med Skatteverket, boka läkartid, läsa recept från vården. Nu blir det ofta målgruppens barn, som ofta är minderåriga, som tar stort ansvar för föräldern men också för hela familjen. Det blir en farlig maktförskjutning i hemmet, samt att det är orimligt ansvar och krav på ett barn i Sverige."

"TID. Det är ingen quick-fix. Det måste finnas en hållbarhetstanke. Det ska vara adekvat som stöttar och håller. Det handlar inte bara om kvinnan. Det handlar om familjen, barnen i trapphuset... Ska man bygga social hållbarhet måste man satsa på kvinnorna. Man måste bygga in en förlängning med 6 månader, sedan 6 månader till, sedan 6 månader till vid behov. Viktigt med motprestation på jobbet. Tydliga mål. Snabba återkopplingar och feedback. Kvinnan måste ha ambitioner. Man vill att de ska ha en rak rygg. Kvinnorna måste vara motiverade. Man måste hitta nycklarna in."

10.3.7 Arbetsgivaraspekter

Vilka är svårigheterna med att anställa en person ur målgruppen? Vilket stöd skulle arbetsgivaren behöva? Vid intervjuerna svarar de flesta att det är svårt att anställa personer i målgruppen, samt även ha dem i praktik och arbetssträning med nuvarande system. Det går inte att kommunicera på samma sätt som med övriga anställda och därför blir det inte socialt eller ekonomiskt hållbart att anställa. Ett konkret förslag som kom från flera håll var att arbetsgivaren måste ha tillgång till tolkstöd. Arbetsgivaren borde även ha tillgång till en supporterorganisation. De har inte tid att reda ut trassel. Här skulle en stödfunktion utvecklas som en resurs för arbetsgivare och arbetstagare. Arbetsgivarna framhåller även att systemet måste förändras så målgruppen får längre tid av arbetsmarknadsinsatser om det ska vara meningsfullt. Även hos arbetsgivare bör kunskapen öka om analfabetism.

"Alla missförstånd får inte växa till en stor sten. Man måste repetera. Be målgruppen återkoppla och alltså återberätta. Det krävs handledning och tid. Arbetsgivaren borde ha tillgång till ett centra som har stödperson som kan komma ut vid behov."

"Det måste finnas ett Medborgarkontor dit arbetsgivaren kan hänvisa målgruppen i de ärenden som inte är rimliga för arbetsgivaren. Medborgarkontoret skulle även kunna ha funktioner som stöttar arbetsgivare."

"Språket är ett stort hinder. Även om de kan språket ganska bra är de långt ifrån litterata. De kan tex inte förstå saker som sägs mellan raderna och det kan bli missförstånd. Retoriskt är det också svårt. Tex säger vi i Sverige kanske; -Vill du gå ut med soporna? Syftet är inte är inte en fråga utan en uppgift. Vi upplever att de uppfattar oss som otydliga och är mer vana att lyda order från överordnad, vilket inte är praxis på svensk arbetsplats. Delaktighet och demokrati är ovant för målgruppen. En svår sak för arbetsgivare är också säkerhet. Det är komplicerat när du ej kan läsa. De är sällan anställningsbara i gällande system, fast man skulle vilja!"

"Arbetsgivaren måste kunna avsluta en anställning direkt. Annars vågar man inte anställa."

"Arbetsgivaren bör ha fullt stöd för lön, samt ersättning för handledning. Det bör också finnas någon typ av stödperson för arbetsgivaren, samt att arbetsgivaren alltid kan lotsa den anställde till Medborgarkontoret om allt som tillhör privatlivet. Som systemet är idag är det oerhört svårt för en arbetsgivare att anställa en person ur målgruppen, så i och med de bristerna i systemet blir det en klar diskriminering och därmed utanförskap."

"Arbetsgivaren och arbetstagaren borde ha rätt till tolkstöd. För att minska missförstånd, öka säkerheten på arbetsplatsen och för att kunna ha djupare samtal"

10.3.8 Förslag på åtgärder för ökad stöd till målgruppen för att komma i arbete snabbare

På frågan på konkreta förslag för att få målgruppen i arbete snabbare svarar många av de intervjuade att kunskapen om målgruppen måste öka på alla instanser i svenska samhället. När målgruppen kommer till en enhet måste det finnas personal som förstår innebörden av analfabetism och kan hjälpa dem att läsa dokument mm. Stödinsatser till arbetsgivare och kommun för att förstå målgruppen samt utveckla verktyg för mötet med dem. Vad innebär det att ta emot målgruppen? Hur kan vi göra det så bra som möjligt och se alla i ett resursperspektiv?

Sedan måste det bli en systemförändring. KONTINUITET krävs- de kan inte stängas av från praktik, SFI och sedan isoleras hemma. Det måste finnas platser som Design- och kunskapscentrat Livstycket i Tensta, Norrtälje Naturcentrum på Färsna gård, Yalla Trappan i Malmö runt om i Sverige som får vara långsiktiga för den prioriterade målgruppen. När en individ är mogen för utbildning, praktik och arbete går den vidare. Men det ska sedan finnas platser att falla tillbaka på så målgruppen inte hamnar mellan stolarna eller i förödande långa glapp.

Det måste finnas andra vägar än digitalisering för att nå målgruppen. Det krävs fysisk kontakt.

HÄR KOMMER ETT URVAL AV FÖRSLAG:

"Flexibel SFI, kanske parallellt med praktik. Titta över SFI-system i kommunen"

"Supportorganisation till arbetsgivare för att våga anställa målgruppen. Ett centra med handledare som stöttar arbetsgivare och arbetstagare- centrat blir en livlina för bägge parter. "

"Skolverket borde få direktiv om ny kursplan för målgruppen på SFI. Här bör ett nytt grepp ta omgående.

"Att vi alla arbetar för att alla människor ska känna sig värdefulla! Att de betyder något. Att de kan ta sig av egen kraft från Tensta till Söder är ett bevis och en resa ur många perspektiv."

"Sedan bör vi skilja på de äldre och yngre. Satsa utbildningsmässigt på de yngre med täta tolktjänster, så ökar chanserna att få ett arbete."

"Att man utvecklade en modell. Den ska bygga på kontinuitet. Man ska lita på människans egen kraft. Målet ska vara trygghet i föräldraskap. Föräldrar ska vara förebilder för sina barn och unga. Samverkan ska ske med Socialförvaltning, vård, skola och den fysiska organisationen som står för plats och verksamhet. Ett utmärkt förslag för uppbyggnad av modell är Färsna gård. I denna modell ska det även finnas utbildningar som kan hållas OM målgruppen för socialtjänsten, politiker, vård, skola, förskola, arbetsgivare mfl."

"Ju bättre förberedd bägge parter är ju bättre kan det gå. "Dra ner på kramarna". Vi måste vara tydliga med mål och hur det fungerar på en svensk arbetsplats. Att man kommer i god tid, att man sitter med vid fikabordet, att man inte kan gå ifrån och be osv. "

"Medborgarkontor. Målet ska vara att man ska LÄRA sig saker där för att bli självständig."

"Ett långsiktigt sammanhållet program under hela etableringen. Målet är att lära och bli självständig. Praktik ska inkluderas."

"Att värden hakar i direkt när det blir problem eller låg progress."

"Ett kort hälsosamtal initialt (smittskydd, ohälsa mm). Sedan ett längre efter en tid. De är inte mottagliga när de är i initial kris. En specialiserad vårdcentral för målgruppen. Kanske 3 dagar i veckan. Personal som vet förutsättningarna att patienterna är analfabet eller har mycket låg grad av litteracitet. Det skulle öka tryggheten för patienten. Det behövs då personal som vet förutsättningarna. Här önskar jag också olika gruppaktiviteter, vilka vissa patienter föredrar. Förslagsvis information och samtal om mammografi, svenska samhällsnormer kopplade till våld mm."

"Jag tror att många skulle må bäst av att vara i en daglig verksamhet. Sedan kan det hända att när de mår bra på olika plan, kan gå in i en anställning. De behöver lugn och ro och trygghet.

"Rätt till en stödperson. Det behöver inte vara en "god man" men en som har i uppdrag att fungera som stöd. Jag tror ibland det skulle gynnas av att en person stödde en hel familj."

"Ett system som underlätta att provjobba. Låna ut lite. Arbetsgivaren ska få en chans att testa vad de innebär. I nuläget måste målgruppen avsluta sin anställning på Arbetsmarknadscenter om de ska testa en månad på ett annat jobb. Detta är ett systemfel."

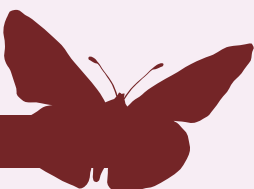
"En sammanhållen kartläggning som är holistisk. Helheten är jätteviktig".

"Kommunen bör också ta fram lämpliga arbetsplatser. Med uppfinningsrikedom finns arbetsuppgifter. Tex liknande uppgifter som sommarjobbare har. Det bör finnas fler traineejobb som standard i Sverige. Prova- på – plats. Det måste finnas en lots. Arbetsgivaren behöver också mer stöd."

"Det skulle också behövas annorlunda uppdrag för målgruppen. Uppdrag/arbeten de skulle klara och dessutom fylla behov. Jag tänker att de kan jobba med äldre, serva, gå promenad- alla guldkantstjänster. Eller vara på en trygg plats och möta allmänheten i ett naturligt sammanhang, som till exempel på Färsna gård i Norrtälje eller andra öppna platser".

"Sverige skulle även utveckla mer praktiska tester för målgruppen för att synliggöra förmågor. Jag tror också vi måste bygga företag på nya sätt. Sociala företag där människor kan inkluderas."

"De yngre i målgruppen bör ha en anpassad utbildning som är kopplad till ett framtida yrke. De vågar ofta och det är nödvändigt för att lyckas. Men för många äldre i målgruppen är det för komplext med en ordinarie svensk arbetsplats. Det måste vi inse. Sverige måste ordna "arbetsplatser". Målgruppen behöver en trygg daglig verksamhet. Självklart ska man ställa krav där och arbeta på olika sätt med språk, demokrati och meningsfulla arbetsuppgifter i en verksamhet. Kvinnorna måste klara sina barn. De måste vara starka

föräldrar och förebilder. Det finns inget som är så dyrt för samhället som att ta hand om barn som inte familjen klarar av. **Vi måste satsa på kvinnorna.** Läget är akut."

"Coompanion skulle vilja bygga upp socialintegrerade arbetsplatser. Målgruppen behöver blandas med andra målgrupper. Lämpliga platser kan vara livsmedelsindustrin, reparationsverkstäder mm. Det krävs **finansieringsstöd genom handledning**, lokaler mm."

"De borde också ha tillgång till ett Medborgarkontor så de kan få hjälp med olika saker i vardagen, så det inte belastar arbetsgivare."

10.3.9 Organisationsutveckling

På frågan vad som saknas på organisationsnivå för att målgruppen ska komma i arbete föreslår tex Arbetsmarknadscenter att de hade en jobbsupport för arbetsgivare och arbetstagare. Det skulle minska missförstånd och öka förståelsen för varandra och arbetsplatsen, samt arbetsuppgifter. Förslag finns också att man får möjlighet till tolktjänst vid behov på arbetsplatsen. Det framkommer i intervjuerna att det skulle behövas utökad handledningen för de som arbetstränar. Den handledning man har rätt till idag är för liten vilket skapar ohållbarhet för arbetsplatsen och för målgruppen. Arbetsgivare menar att det skulle behövas mer tid för handledning på plats och att både arbetsplatsen och den arbetstränande visste att det var långsiktigt. Extratjänster är också en form som lyfts fram som något framgångsrikt och arbetsgivare skulle vilja se mer av.

Ett förslag från vården är att det skulle utvecklas en lokal holistisk vårdcentral som ingick i ett regionalt nätverk. Hit kunde målgruppen komma för läkarbesök, provtagning mm, men även grupper för förebyggande hälsoarbete och information. Hälsan är oerhört viktig för att komma i arbete och behålla ett arbete.

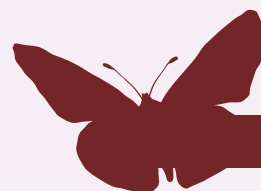
Ett förslag från flera SFI är att ny kursplan tas fram för målgruppen. I organisationen skulle de vilja arbeta med mindre grupp för målgruppen, samt koppla ihop utbildningen mer sinnlig. Det krävs en annan metod för målgruppen.

"Vi vill gärna utveckla idén att göra ett centra med handledare som är med och stöttar upp på praktikplatser och arbetsplatser vid behov. Helst samma dag om akuta saker uppstår. De kan också vara med vid introduktion och stötta."

10.3.10 Samarbeten

Merparten menar att det är många samarbeten som saknas. Många lyfter fram att en gemensam insatsplan bör finnas i varje kommun och den måste vara långsiktig. Här handlar det både om organisationsnivå, gruppnivå och individnivå. Att få till detta kräver stor förståelse för målgruppen. Ett förslag är att regionen samarbetar för att hitta bra system att möta analfabetism. Det finns goda exempel på samarbeten kring målgruppen som LÖK (Lokal överenskommelse- samordningsmöte med kommun, SFI, AF, FK mfl), men hur det fungerar beror ofta på vilka personer som sitter med i mötet. Många framhåller att det borde vara ett närmare samarbete mellan SFI och Arbetsförmedling, så att glappen blir mindre och kortare. Det kan lätt bli att olika myndigheter, utbildningsanordnare med flera gör sitt uppdrag gentemot målgruppen, men en gemensam insatsplan med individen i centrum mot ett mål borde vara det bästa. I flera intervjuer framkommer att målet är otydligt både för individen och systemet.

"Det borde vara så att regionen samarbetade för att hitta bra system att möta analfabetism. När målgruppen kommer till en enhet måste det finnas personal som förstår innebörden av analfabetism och kan hjälpa dem att läsa dokument mm."

"Jag tror att många samarbeten saknas. LÖK (samordningsmöte Lokal överenskommelse) var bra under en period där även civilsamhället bjöds in. Ett Medborgarkontor är en bra väg framåt."

10.3.11. Övrigt

Det framkom oro om att målgruppen kan bli den nya underklassen i Sverige och att nästa generation är hoppet. Alla poängterar att kunskapen om målgruppen måste öka på alla nivåer. En konkret idé för att öka kunskapen bland allmänhet, myndighet och stat är att till exempel göra porträtt i Utbildningsradion P1. Hur är det att vara analfabet? Hur är det att inte kunna tolka tecken?

I flera av intervjuerna framkom vikten av att kvinnor får organisera sig. Eftersom kvinnor är överrepresenterade i målgruppen är det angeläget att lyfta detta. Det kan vara en framgång i arbetsmarknadsinsatser, att kvinnor utvecklas snabbare i sociala företag och föreningar som Yalla Trappan i Malmö. Volontärers roll i dessa insatser är mycket värdefulla och framgångsrika för att målgruppen ska känna sig sedd, få bättre självförtroende och gå mot arbetsmarknaden.

"Det är akut läge att en systemförändring sker. Satsa på målgruppen. De bör få tillgång till daglig verksamhet. Vi måste skapa en modell som är långsiktig och som bygger på språkutbildning, demokrati, jämställdhet, självkänsla... då kan de bli trygga i sitt föräldraskap. Läget är akut. Tex under pandemin har det visat sig vilken problematik det är att målgruppen är isolerade och långt från systemet. De sitter inne och tiger still. Arbetet underifrån är nödvändigt och vi måste ta fram en modell för det. De måste gå från utanförskap till inkludering! Den kraftigt ökade ungdomsbrottsligheten är en av samhällets stora utmaningar- här är en långsiktig satsning på målgruppen och mödrarna en konkret åtgärd för att få bukt på detta."

"Alla grupper ska med. Alla måste inkluderas."

"Digitaliseringen är ett stort hot mot demokratin och jämställdhet. Det är viktigt att samhället förstår att denna målgrupp är chanslös i nuvarande system."

"Samhällsförändring. Nu hör man: De kan stanna hemma. Det är ingen idé! Jo, det är så viktigt för barnen att ha mammor som arbetar. De läser läxor och pushar. Detta är en av nycklarna för att det ska gå bra för barnen. I Malmö har vi Yalla-lotsar. Det är ett samarbete med BoU Malmö Stad för att få in fler barn i förskola och lobba för vikten av utbildning och inkludering."

"En övrig problematik med att bli anställningsbar är att vi måste förstå att det inte bara handlar om att språket är nyckeln. De måste få lära sig mer om svensk arbetskultur för att skapa förutsättningar att lyckas bättre på arbetsplatser. Det kan handla om enkla saker som att vi torkar av spisen efter vi använt den. Att man lämnar en toalett fräsch när man använt den."

"Målgruppen måste prioriteras. Vilken bild ger vi av en deprimerad, passiv förälder? Det är akut läge för att skapa bra förutsättningar för nästa generation att integreras och fungera i svenska samhället. Läget är akut."

"Kanske skulle målbilden vara att känna sig som en kompetent, trygg förälder i det nya landet."

"80 % av kvotflyktingarna är analfabeter eller låglitterata. Det är orimligt att vårt svenska etableringsprogram ska se lika ut för en kvinna som är analfabet som för en högutbildad man från Syrien. Jag tror att jag som integrationssamordnare i kommunen måste lyfta målgruppen i ALLA förvaltningar omgående."

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden